

РУСИНИ

Івета МЕЛНИЧАКОВА

– учителька русиньского
языка на ОШ на
ул. Коменьского
в Міджілабірцях,
теперь і авторка
першой своёй
русиньской книжки
**І ЯНКОВИ,
І НЯНЬКОВИ.**

**РУСИНЫ І
РУСИНКЫ, МЫ
ВІРИМЕ, ЖЕ
21. 5. 2011 СОБІ
ЄДНОЗНАЧНО
ЗАПИШЕТЕ
РУСИНЬСКУ
НАРОДНОСТЬ
І РУСИНЬСКИЙ
МАТЕРИНЬСКИЙ
ЯЗЫК.**

Юрко ХАРИТУН

– писатель, який теперь
славив двоїте свято:
вышов му далшый зборник
русиньской поезії **МОЇ
ЖАЛІ**, а зарівно із новыма
стихами ся став вітязом
Літературного конкурзу
СРПС за рік 2010.

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXI, č. 1 / 2011

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

- Презентацію нових русинських публікацій, котры в році 2010 выдали: Русин і Народны новинки, Академія русиньской культуры в СР, Сполок русиньских писателів Словеньска і Інштітут русиньского языка і культуры (зарівно організатори акції) і выголошїня выслідків Літературного конкурзу СРПС за минулый рік, на зачаток акції 14. 2. 2011 пришло поздоровити дуо: популярна русиньска співачка Марія Мачошкова і акордеоніста Йозеф Пірог, котрых собі радо послушали вшыткы участници, ведно з главными організаторами: (зліва) А. Плішковов, А. Зозуляком і К. Копоровов.

Фотка: З. Цітрякова

- На выдарену акцію окрем авторів презентованых книжок і оціненых у конкурзі пришло понад 40 вдячных читателів русиньской літературы.

Фотка: З. Цітрякова

Проф. Др. Павел Роберт МАґОЧІЙ, ПгД., Торонтська універсіта

Описы або предписы в науці: ЕНЦІКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРЫ РУСИНІВ

Поняття „енциклопедія“ значить роботу, яка доступно тлумачить вшыткы сфери знань або якусь конкретну їх часть. То є цалком достаточна характеристика, лем же не одповідать на вопрос – як тоты знання треба тлумачити. Інакше повіджено, ці є енциклопедія в своїй основі описом, або предписом. Під терміном „опис“ в данім конкретнім припадї розумиме компендіум знань о конкретнім предметі або предметах, в якім авторы мають за ціль в першім рядї представити факты в неутралній подобі, без суб'єктивних шпекуляцій, і в нима хотять досягнути таквану научну об'єктивність або холем нестранный. Під „предписами“ розумиме характеристичну роль, яку можуть книжки і енциклопедії грати вдяка своїй екзистенції. Інакшыми словами, ці може сполоченський феномен екзистувати або vznikнути лем зато, же хтось написав книгу о нїм?

Тот вопрос викликає особитый інтерес у каждого, хто ся інтересує проблемами націоналізму і аналізов процесів розвитку груп людей до конкретной народности. Про народы, котры мають свою властну державу, то не є основный проблем, бо держава в своїй основі означать територію і границі, які екзистують як явы, котры можуть быти аналізованы.

Бівшым проблемом суть народы, котры не мають свої властны державы. Причинов того є часто неґація самой екзистенції тых народів штатом або штатами, в котрых жыють. Наприклад, у 19. сторочу влада і інтелектуална еліта Російской імперії неговали екзистенцію Українців, котры, подля їх погляду, не были народом, але політичнов ідеєю, „створенов“ у кабінетах міністерств заграничных діл Німецькой і Австро-Угорьской імперії з цілём ослабити „матушку – Русь“. Таксамо грецькы, болгарськы і сербськы націоналісты пропаґовали – а дакотры з них доднесь пропаґують – тезу о тім, же македонськы Славяне не суть окремим народом. Тото саме мож аплікувати і на очівісно демократичнішы і толерантнішы країны, яков є наприклад, Франція, котра доднесь поважує Окситанців просто южным субетносом французького наро-

да. Не є нічим чудным, же богата література о Окситанцях, докінця і окситаньска енциклопедія описує історію і культуру того народа в манірі діаметрално інакшій як тота, котра офіційно домінує у Франції (в минулости і днесь).

Каждый, хто ся занимає проблемами безштатных народів, мусить мати до діла нелем зо значным множеством літературы, котра в принципі одмітєть можность настолїня вопросу о окремоти даной народности, але мусить становити сам про себе критерії диференціяції, котры бы помогли одлишыти єдну групу людей од другой. Коротше повіджено, які критерії треба вжити на характеристику безштатного народа? Ці суть тоты критерії об'єктивно вызначеныма знаками, які можуть помочи одлишыти котрыйсь народ од його сусідів? Або тоты критерії диктує інтелектуална верьхушка даной групи?

З цілём конкретнішой одповіді на тот вопрос доволили сьме собі вивжыти назву фундаментальной работы Бенедікта Андерсена: ці суть народы выдуманыма сполоченствами, а кідь гей, ці може енциклопедія дати дефінітивный або бесспорный доказ, же конкретный народ екзистує? Навыше, ці роботы о конкретнім народі доказують екзистенцію того народа (то значить, ці суть описовыма), або роботы такого характеру суть самы по собі стимулятором розвою груп людей до конкретной народности (то значить, суть предписовыма)? Концептуалны проблемы такого характеру, хотячі або ні, vznikали у редакторів в процесі творіння *Енциклопедії історії і культуры Карпаторусинів*, яку по першыраз в році 2002 і в році 2005 в другім – доповненім виданю выдало по анґліцкы Выдавательство Торонтської універсіты (*University of Toronto Press*), і наконець в українськім перекладі публікація вышла у видавательстві В. Падяка (Ужгород) в році 2010.

В сучасности Русины або карпатськы Русины/Карпаторусины жыють на сусідніх територіях розділєных границями штирех штатів: Польска, Словеньска, України і Румуньска. Тот факт, же Карпаторусины суть наро-

Обсяг

• Проф. Др. Павел Роберт МАґОЧІЙ, ПгД.: *Описы або предписы в науці: ЕНЦІКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРЫ РУСИНІВ*

1. стор.

• Мрр. Івана ДЖУНДОВА, ПгД.: *Есемес до небес ...*

5. стор.

• Доц. ПгДр. Петер КАША, к. н., *Понорити ся до віршіє*

7. стор.

• ПгДр. Михал МУРЦКО, Др., *Одкрываєть білы місця*

8. стор.

• ПгДр. Кветослава КОПОРОВА: *Думкы і тужбы Кветы Мороховичовой-Цвик*

9. стор.

• Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.: *Поздравліня Русинів – у книжній подобі*

11. стор.

• *Восьмый русиньскый алманах*

12. стор.

• Адам БАРНА: *Спомини Уйка, выселєня на Схід в 1945 році*

14. стор.

• Ґабор Адріан КАЧІНКО:

Шлідами черехатских Русинох (2.)

15. стор.

• Проф. Др. Михайло ФЕЙСА: *Русини/Руснаци Сербії/Войводини у їх варіянта русинского языка (2.)*

17. стор.

• Одкрытя Др. Ґріґорія Жатковича, бывшего губернатора ПР, о Підкарпатській Руси (2.)

20. стор.

• Джон РІґЕТТИУ *Севеній Америци ославили День карпатських Русинів*

21. стор.

• Йозеф ТЕРЕК, Карол ВАСИЛЬКО: *Піраміды з бетону*

22. стор.

дом без штату, викликавав і викликає закономірний вопрос скептиків, ці екзистують Карпаторусини реално, або суть яковсь выдуманов громадов, вытвором інтелектуалів, які в сучасности легалізували „свое“ творіння в подобі енциклопедії? Другыма словами, ці є *Енциклопедія історії і культури Карпаторусинів* описом, або предписом? На тот вопрос може одповісти лем будуча еволюція русинського руху. Але тепер бы сьме ся хотіли поділити з дакотрыма концептуалныма і практичныма проблемами, котры vznikли перед редакторами при творіню енциклопедії в ділі „реального“ і „выдуманого“ народа.

Першыи проблем перед редакторами vznikнув при становлїню границь предмету. Кідь допустиме, же Карпаторусини суть самостатным народом, в такім припадї ці заселяють якусь ясно вызначену територію? А кідь така „їх властна“ територія екзистує, то кады ведуть ей границі? Три гесла енциклопедії ся занимають тым проблемом: *Карпатська Русь, Етноґрафія і Історія*.

Назва „Карпатська Русь“ означує територію і посеління в ній (переважно села), де пятьдесят або веце процент жителїв на зачатку XX. стороча творили Карпаторусини. Крітерії вызначіння народности жителїв тых поселінь выходили з принципю самоідентифікації. То значить особы, котры почас списовання людей, організованих Австро-Угорьсков імперіов і ей наслідниками – Польском і Чеськословенском в першых десятироках минулого стороча (главно в роках 1900, 1910, 1920), одповіли на вопрос о роднім языку: „руський“ або „русинський“, означили сьме їх як Карпаторусини. Особы, котры одышли з території Карпатської Руси і стабільно жыли на іншых землях (наприклад, еміґрація у 18. сторочу на територію сучасной Войводини в Сербії; омного бівша еміґрація до США перед першов світовов войнов; насилна міґрація на Україну, до Польска і Чеськой републіки по другій світовій войні) є тых частев історії і культури Карпаторусинів, і зато мають свое місце в енциклопедії.

Жебы уникнути обвинїню з тавтології в словозлукї – „Карпатська Русь є край, де жыють Карпаторусини, і зато Карпаторусини екзистують, бо місце, де жыють, ся зве Карпатська Русь“ – видить ся нам вгодным взяти за диференційный момент тот, же Русини суть самостатным народом. Кідь в 19. ст. етноґрафи і лінґвісты зачали веце штудовати проблематику Карпатської Руси, то закономірно викликало дебати о одношіню жителїв даной території к сусіднім народам. Нияк тяжко не

было становити ясну границю міджі, з єдного боку, Карпаторусинами як представителями выходного славянства і, з другого боку, Словаками і Поляками (западныма Славянами), Мадярами (народом угро-фінської родини) і Румунами (народом романської языковой ґрупи). Бівшым проблемом было становити диференціацію міджі Карпаторусинами і іншыми выходныма Славянами, які жыли на севері і выході од Карпат, в областях, котры належали к

австрійській часті Габсбурской імперії, провінціях Галичі (на выход од ріки Сян) і Буковини. Выходны Славяне тых двох провінцій ся тых звали Русинами, але почас першых десятирок років 20. ст. бівша їх часть ся зачала ідентифікувати як Українці. Днесь фактично вшыткы выходны Славяне выходной Галичі і северной Буковини поважують свою народность і язык за українськы. Лем на Карпатській Руси термін „Русин“ (варіант „Руснак“) іщі все вживать як етнонім значне множество выходных Славян, часть яких поважує ся за самостатный народ.

Проблем одношіня міджі Карпаторусинами і іншыми выходныма Славянами є одразом метод класифікації жителїв Карпатської Руси учены. Бівша часть публікацій 20. ст. приряджує к выходным Славянам етноґрафічны ґрупи, жыючі на северных і южных схылах Карпатських гор, а то: Лемків, Бойків і Гуцулів. Тота триада ся повторює без значных змін, скоро як аксіома, у величезній кількості научной і научно-популярной літературы. Докінця орьєнтований на шыроку громаду „Guide to the Peoples of Europe“ (Провадник по народах Европы), выданий видавательством новинок „The Times“ (Лондон) у геслі „Ruthenians“ (традицій

про анґліцькый язык термін на означіння Русинів) обсягує підтітулы під назвами: „Hutsuls, Boikos and Lemkos“. Але ці повторєваня той „аксіомы“ ученыма, докінця політично незаанґажованыма, значить реалный, або ходем вірогідный доказ о правильности той класифікації? Знаме, же першы серьєзны научны выскумы Карпаторусинів, датованы другов половинов 19. стороча, виділюють штири ґрупи, які ся одлишують єдна од другой подля діалектної бісїды, матеріальной культури і культурных цінностей. К тым ґрупам – од западу на выход – належать: Лемкы, Крайнякы (Крайняне), Долиняне (Долишняне) і Вєрховинці. Интересно, же до кінця 19. стороча, аж на єден выняток, тоты терміны не вживали представителї даных етноґрафічных ґруп як самоідентифікатор, але были їм даны жителями сусідніх територій. Выходославянське насеління Карпатської Руси означовало свою етнічну приналежность як Русини, Руснаци або просто люде руськой віры. Єдиным вынятком были Гуцулы, які ся назвали праві так. Лем пізніше, в першых десятиках років 20. стороча містны лідеры народного руху спробовали пересвідчити Руснаків, які жыли на северных схылах Карпат і на запад од ріки Ославы, же бы ся мали звати Лемками, терміном, який по да кількох десятиках років ся став етнонімом.

Як якусь комбінацію штирєх высше-спомянутых етноґрафічных ґруп розуміли учены розлічных політичных і народностных пересвідчїнь, враховано австрійского ученого Германа І. Бідермана, російского Ґріґорія Де-Воллана, галицького українофіла Василя Лукича, буковинського русофіла Григорія Купчанко і підкапратьского русинофіла Юрія Жатковича. Тоты авторы ся згодують в тім, же найвызначнішов ґрупов з погляду кількості і засеління ґеоґрафічного ареалу в тім часі были Долиняне, дале ідуть Крайняне (т. є. Руснаци сучасного Выходного Словєньска) і Лемкы. На противагу їм ся ставить дость мала кількість і розложіння на периферії (вздож границь Карпатської Руси) Вєрховинців (Бойків) і Гуцулів. В літературі, яка ся зъявила перед першов світовов войнов, лем єден автор, а то угорський учений русинського походжіння, Антоній Годинка, додає ґрупу Гуцулів. Не позераючі на выскумы своїх попередників, українськы учены на зачатку 20. ст. приняли іншу класифікачну схему. Они розділили Карпатську Русь із западу на выход на три етноґрафічны регіоны, де жыють Лемкы, Бойкы і Гуцулы, каждый з яких заберать територію як на север, так і на юг од

Карпатських гор. Інакшима словами, вшиткых їх поважовали за Українців. Найвпливнїшим ученым, який аналізував тричленну класифікацію, був галицько-український лінгвіста Іван Панькевич. Тов концептуалнов схемов ся визброїли містны етнографы, окреме Юрій Гошко, як і історіци деревяной церковной архітектуры, она домінує в цілій українській і в части неукраїнської енциклопедичной літературы.

Далшы етнографічны і лінгвістичны выкумы (враховало тых, які реалізовав лінгвіста русофільской орьєнтації Георгій Геровский, ёго український колеґа Іван Зілинський і закарпатський український етнограф Михайло Тиводар) доказують, же тричленну класифікацію на Лемків, Бойків і Гуцулів не мож прияти. І зато было треба вернути ся к старшій схемі, по першыраз представлений кінцём 19. ст. Подля нёй ся Карпаторусины ділять на дві основны ґрупы – западну і выходну, граніцю міджі якими, веце або менше ясну, творять рікы Ослава і Лаборець.

Западну ґрупу творять Лемкы на северных схылах Карпат (сучасне юговыходне Польско) і Руснаци на южных схылах (северовыходне Словенско). Не позераючи на то, же жили на розлічных боках гор, Лемкы і Руснаци сторочами утримовали тісны контакты, што їм доволило заховати много сполочных языковых і етнографічных -особитостей. Тым контактам поміг факт, же Карпаты суть найнизшыма якраз в области міджі ріков Попрад і ріками Ослава і Лаборець, якраз в области сучасной польско-словенської граніці. На зачатку 20. ст. екзистовало 462 сел, жытелі яких были переважно Карпаторусинами западной ґрупы (179 лемківських і 283 руснацьких), што значіло 44 процент вшиткых сел на території Карпатської Руси.

До выходной ґрупы выходославянського насеління южных схылів Карпат належать Долиняне і Верховинці. Долиняне жыють у 398 селах, што є 37 процент із вшиткых сел. Територіально заселяють бівшу часть Закарпатської области України (історічної Підкарпатської Руси) од р. Шопурка на выході по граніцю зо Словенском на западі, а докінця і дале, цалком засягаючи южны схылы Вігорлатського хребта. Долиняне суть поважованы за найстарше выходославянське насеління на території Карпатської Руси, предкы яких ся поступно стягвали з Поліся і Поділя (може через Молдавію і Трансільванію, де жили перед тым, як пришли до Карпатської Руси) приближно почас 11. – 12. століття. Вдяка тому якраз Долиняне заховали найвеце архайчных і лем

їм властных знаків у бісіді. Сторочами была тот етнографічна ґрупа ізолована од далшых выходных Славян на севері (Галіч) і на выході (Буковина). З другого боку, матеріална і духовна культура Долинян неперерывно была під впливом Мадяр, з якими жили на сполочній етнографічній території, што доволёвала географічна доступность контактів міджі підножом Карпат і Мадярсков рівнинов.

Як периферну ґрупу мож назвати Верховинців, які жили лем в 69 селах вздовж найвысшых верхів Карпат у северозападній і североцентральной части Закарпатської области. Верховинці мають много сполочных знаків з Бойками, які жыють на севернім (галіцкім) схилі гор, але высокы горьскы хребты і мало сходных перевалів обмеджовали контакты міджі ними. Окрем того, Верховинці скоро нігда себе не звали Бойками, але найчастіше – Руснаками.

На выход од рікы Шопуркы сянаходить 34 гуцульских сел (што є ледва 3 процента із вшиткых сел Карпатської Руси), які суть розложены в долинах верхнього току рікы Тісы і вздовж ей притоків. Гуцулы з погляду хронології творять найновшу ґрупу в данім регіоні, vznik бівшой части їх сел ся даує до 17. і 18. стороча. Тот етнографічна ґрупа традично вживала етнонім „Гуцул“ на означіння розділу міджі нёв і сусіднёв ґрупов Долинян (Руснаків) – жытелів рівнин, і утримовала тісны контакты з іншима Гуцулами на север од горьских хребтів.

Не позераючи на малу кількість і периферне розложіння Верховинців і Гуцулів (обидві ґрупы заселяли лем 9 процент із вшиткых сел Карпатської Руси), тоты етнографічны ґрупы притягвали найбівшу увагу ученых. Єднов з причін того, може, была географічна ізолованость тых ґруп, яка, подля дакотрых ученых была причінов, же їх представителі репрезентовали найчістішый або найменше спотвореный варіант ранніх форм культуры. Але Долиняне, культура яких представляла якусь суміж (бриколаж) з їх угорьскима сусідами, ся поважують за менше интересных про ученых наперек тому, же якраз они суть численно найбівшов частёв Карпаторусинів. Акцент, який ся ставить на географічно периферных ґрупах (Верховинців і Гуцулів), географічны і лінгвістичны знакы яких суть подобны як у жытелів северных областей Карпатських гор, якобы мав за ціль потвердити тезу о належности вшиткых выходных Славян Карпатської Руси лінгвістично і культурно к українському народу. Систематичніше штудованя Долинян і Лемків (Руснаків) доказує хыбность тезы о тім,

же периферія яву може репрезентувати цілый яв.

Позераючи на общезнамый характер тверджіння о сполочных знаках міджі Верховинцями і Гуцулами, які жили южно од Карпат, із жытелями северных схылів гор, то наслідком чого їх рахують до Карпатської Руси? В данім припаді маме до діла з географіов і історіов, як із взаємно детермінуючими факторами. Од часу основаня першых штатів у Централній і Выходній Европі, верьхы Карпатських гор ся стали граніцёв, яка розділила жытелів їх северного і южного схылів. Внаслідку того верьхы Карпат суть тотожны з лініов розділюючов розлічны геополітичны зоны. Южны схылы гор суть частёв басейна Дунаю. Вшиткы рікы, транспортны дороги і торговы центры суть орьєнтованы на юг. Коло тісяч років домінантнов штатнов штруктуров в басейні Дунаю было многонародностне Угорьске кралёвство, інтеґралнов частёв котрого была територія заселена Карпаторусинами. А кідь докінця могли быти якісь подобности у языку і релігії міджі выходославянським населінём по обидвох боках Карпат, тоты ёго представителі, які жили на югу, были частёв цалком одлішной геополітичной сістемы аж до року 1945.

В граніцях той геополітичной сістемы жытелі Карпатської Руси створили сполочну політичну культуру і розуміння історічной традиції, які зміцніли внаслідку розвою ідей і наступного выжадованя політичной автономії. Цілых 100 років, од року 1849 до року 1944, почас глубокой політичной кризи в Централній Европі Карпаторусины ся дожадовали автономії, причім підтримовали їх і тоты, котры жили на юг од Карпат. Русины-Лемкы, жыючи северно од Карпат, тыж были за припоїня к своїм братам на югу. Потверджінём того є факт, же Русины-Лемкы были міджі першыма, котры створили мапы (мімоходом тоты были представлены на Паріжській мировій конференції і на інших міджінародных штруктурах), які визначовали граніці Карпатської Руси цалком ідентічно з тима, які суть представлены на мапах *Енциклопедії історії і культуры Карпаторусинів*. Зато редакторы поважують геополітичный, історічний і етнографічний критерії, не говорячі уж о самоідентифікації, за найважнішы характерістики у визначіню Карпатської Руси як території і Русинів як численно домінуючого (але далеко не єдиного) народа в рамках ей граніцёв.

О то веце бы сьме читателя попросили не робити дефінітивны высновкы, же вшиткы высшеспоминаны критерії

рії абсолютно доводять к пересвідчінню односно визначіння границь Карпатської Руси, уведжених в енциклопедії. Наспак, мы повинны все памята-ти на формулацію слависти-лінгвісти Гораса Ланта, котрый як одповідь на реторичный вопрос: што є границев Македонії в лінгвістичнім плані, одповів, же „тото не мать визнаю (бо) границі суть умело, штучно вытворенов ученыма конструкторів.“

Редакторы *Енциклопедії русиньской історії і культури Карпаторусинів* ся стрітили тыж з дакількома іншыма концептуалныма і практичныма проблемами, які выжадовали конкретне вирішіння. В першій ряді то був принцип выберу. Не позераючи на словниково визначіння енциклопедії як широкоспектральной роботы, бесспорно, не вшытык інформації о предметі можуть быти до ній загорнуты. Зато vznikать вопрос: котры особы або явы повинны быти представлены в даній роботі, а котры „охаблены мімо ній“?

Односно біографічных гесел о особах, які творять веце як половину (665) з цілого числа гесел (1119), то сама назва енциклопедії може послужити як орієнтаційный момент. То значить, же дана робота не є енциклопедією Карпаторусинів, але енциклопедією о історії і культурі Карпаторусинів. Зато критерієм включіння був не факт карпаторусиньского походжіння той або другой особы, а скоріше їй фактичний принос до історичного і культурного розвитку Карпаторусинів. І, самособов, біографічны гесла енциклопедії включають як особы карпаторусиньского, так і некарпаторусиньского походжіння. Докінця і особы, які поперяють екзистенцію Карпаторусинів як окремого народа, суть представлены в роботі, кідь принесли якийсь вклад до розуміння даного предмету.

Далшым вопросом про редакторів був – ці правильно загорнути до реєстра особы, котры іщі жыють. Потенціалным проблемом в данім припаді є усвідомління перспектив. Інакшыма словами, тото, што ся нам в данім моменті може відіти важным, часом може стратити свою актуальность. Тым веце, же од року 1989 русиньске народне возроджіння досягло визначный розвой, віділо ся нам вгодным умістити ту інформацію о активістах того руху без огляду на то, же іщі жыють. Дакотры особыности будуть доповнены в другім, переробленім виданю енциклопедії.

Окрем чисто фактологічных гесел о особностях (665), набоженьских і сполоченьских організаціях (136), періодичных виданнях (67), характеристіці історичных термінів (61) і історичных подій, редакторы вирішили включіти да-

кілько тематичных гесел, які помогут порозуміти приступы к окремым ключовым проблемам. Міджі такыма проблемами треба спомянути слідуєчі: археологія, архітектура, уменя, кінематографія, комунізм, географія, економіка, генеалогія, історіографія і історія, интернет, язык і языковий вопрос, література і стары рукописны памятки, націоналізм, друкарство і видавательство, радіо і телевізія.

В Карпатській Руси не жыє лем чисто карпаторусиньскый народ, зато віділо ся нам вгодным придати дакілько статей о народах, які жыють, або колись жыли на їй території, або на сусідніх землях. Зато маме гесла о Чехах, Німцях, Ромах, Жыдах, Мадярах, Поляках, Румунах, Росіянах, Словаках, Українцях, причім każde описує розвой даной народностной групи в рамках Карпатської Руси, а тыж дає веце обще тлумачіння контактів міджі Русинами і Мадярами, Словаками, Українцями, односно к „Отцёвщині“ каждого з тых народів.

В припаді географічных понять і адміністративных єдиніць сьме собі zvolили мінімалістичный приступ. Зато в енциклопедії не найдете ани єдно гесло о конкретнім місті або селі. Але суть ту гесла о кожій з історичных жуп в Угорьску перед першов світовов войнов і „повітах“ (окресах) Австрійской Галічі на території Карпатської Руси, а тыж о дакількох латифундіях, охоплюючіх бівшу часть Карпатської Руси, принайменш аж до зачатку 20. століття.

Хоць в енциклопедії є велике множество гесел (1119), коло 90 процент з них – цалком або счасти – написали трёмі авторы: Богдан Горбаль (193), Павел Роберт Магочій (524) і Іван Поп (410). Тот факт має свої плюсы і мінусы. Діло в тім, же вшытык спомянуты авторы суть історіками, і хоць в якийсь мірі ся орієнтують і в помічных дісциплінах, їх скусшености і кваліфікація в інших предметах є дость ограничена. Тот недостаток до какойсь міры був компензований закликанєм к сполуавторству 20 далшых авторів, котры в енциклопедії презентували такы сферы науки, як лінгвістика, соціолінгвістика, педагогіка і історія церкви. З іншого боку, к плюсам роботы з невеликим числом авторів основных гесел належить, по перше, наукова компетентность тых людей, по друге, їх одповідность і способность дотримувати часовы терміны, што помогло приправити матеріал за небарз довгий час.

Варта підкреслити, же трёмі основны авторы ся твердо притримували графікону роботы над проектом од самого ёго зачатку в році 1996 аж до заданя до друкарні першого англоязычного видання в році 2000, то значить почас

пятьох років. Є то окреме визначне зато, же гесла посылали авторы, які жыли в девятьох країнах, были написаны пятьма языками (польским, словенським, російським, трёма варіантами русиньского і українським) вшытык треба было переложити до англійського языка, наспак з англійського до українського і редаговати з боку фактологічної коректуры і бібліографічных доповнїнь. Одповідный редактор українського видання мав честь сполупрацювати зо здатнов переклада-тельков Надією Кушко і з групов конзультантів з розлічных сфер науки, овладаючіх розлічны языки. Тоты люде взяли на себе барз тяжку роботу вычитованя і коректуры текстів, писаных або такых, які обсяговали цитаты практично зо вшытыкх славянських языків, дакотрых некодифікованых русиньских діалектів, а тыж французького, німецького, мадьярського, румуньского і їдіш.

Наконець дакілько слов к тону енциклопедії. Исто, такый тіп научной роботы то є компедіум фактів інтерпретованых з розлічных позицій, але правилом є униканя од барз субєктивных характеристик. Другыма словами, енциклопедія має быти обєктивна або холем несторонна. Ці мож тото досягнути, або холем максимално ся к тому приближити? В роботах, які творить колектів авторів, главнов задачов одповідного редактора (в данім припаді автора тых слов) было досягнути згоду в термінах, презентацію найпотребнішых даних і одвергнутя барз запалистых оцінїнь і вживаня тзв. „ненаучных“ ці докінця непарламентных выразів. Але який наконець бы мав быти тон тексту енциклопедії?

В общім сьме ся притримували слідуєчіх принципів:

1. Максимално повно і точно высвітлити даный предмет.

2. Уникнути барз субєктивным характеристикам.

В другім припаді треба підкреслити, же сьме ся снажили заховати індивідуальность штілу каждого з наших авторів, ёго або їй авторьскы інтерпретації, кідь з научного боку і з боку задач енциклопедії звучали серьёзно. Бесспорно, рішіння одповідного редактора обсягують і момент субєктивізму. Тым веце, сумарізуючі нашу роботу, можеме конштатовати веце або менше рівноправне споління інформативной повноты і стимулованя інтересу к предмету ці предметам, представлених на сторінках *Енциклопедії історії і культури Карпаторусинів*.

(Позначкы і література є в книзі *Studium Carpathoruthenorum* на 103 – 114 стор.)

Мгр. Івана ДЖУНДОВА, ПгД., Інститут русистіки, україністики і славистіки Філософічної факульту Пряшівської університи

Есемес до небес ...

(Мелничакова, Івета: *І Янкови, і нянькови*. Пряшів: Русин і Народны новинки, 2010, 56 стор., ISBN 978-80-89441-06-8.)

Збірка поезії Івети Мелничакової *І Янкови, і нянькови*, як уж сама назва наповідать, є адресована і дїтьскому читателєви, і дорослому. Дебютуюча авторка вступила до світа поетів малов збірок поезії в русиньскім языку. Невелика книжочка одтягує фіргангу, жебы одкрити читателєви внуторний світ і каждоденный жылот зо своїма радостями і старостями. Педагогічна професія авторки як кібы допереду детерміновала заміряня поедных поезій, як і приступ к потенціальному читателєви.

Віршы мають просту форму, суть написаны регулярним римом (евідентна є снага заховати регулярність і в римі, і в ритмі). Основа поетіки є выбудована на звуку, на звучаню віршів як цілку, вдяка чому авторка ставлять на першый план нелем головну думку віршів, але і милозвучность, і чістоту русиньского языка.

Часть поетічної збірки адресована дїтєм обсягує дїдактичны віршы, яки тематічно выходять з довгорічных практичных скушеностей з учительской професії. Дїти ся учать етіці, розумности, слухняности, але і почливости к традиціям. Дїтьскы віршы Івети Мелничакової суть барз просты і прямы, визнаю і авторчине посолство не є скрыте за компліковану метафору. Обявлюють ся в них красны приповідковы мотивы і спестрює їх народна словесность. В малых повіданях, скрытых у віршиках про дїти, Івета Мелничакова описує природну старостливість людей „старого світа“ о свої господарскы звірята, котры суть інтегралнов частєв їх жывота, але і о неслухняны дїти, котры ся наконець поучать із своїх хыб. Найдеме в них і тугу спознавати світ, поучіня, выплываючі з кривого обвинїня, но і критіку поверхньности і надуманости, як прикладів несправного дїяня. Тіпічным прикладом поезії, котров ся к дїтєм пригварять їх пані учителька, суть курты віршыкі о глобусі:

**Палцём по глобусі
Можеш путовати,
Не мусиш сі на то
Поволїня брати.
Лем кідь сі тот глобус
Хочеш пожычіти.** (с. 9)

Авторка напominать дїти, абы путовали за своїм цілєм, абы глядали то, што їх интересує. Вказує своїм читателям, же на далеку путь за познанєм ся можуть выбрати ай без грошей, бо днешня доба їм на то дає можности.

Дякуючі віршикам про дїти ся дізнаме і то, же жылот треба переживати наповно і радовати ся з каждого моменту, же і приемны хвількы, котры прожыєме при ставляню снігуляка, (хоць єго жывотность є барз курта), можеме сі наповно ужыти, потїшыти ся з них. При таких активітах дїти обявлюють нелем можность грати ся, але і вагу работы

своїх рук. Сімболічний надых замерзнутого сердца нещастного снігуляка в закінчіню вірша выядрює надїю і віру в правилне дїяня і добрый усудок будучого поколїня:

**Змерзнуते сердечко
Знова задыхало,
Од міцного щастя,
Што уж не чекало.** (с. 23)

Критічну лінію поверхньности і про сучасный світ тіпічного заміряня на матеріалны аспекти авторка слїдує в поезіях *Забудлива Ганька* і *Пані глядило*. В куртім повіданю Ганьки ся дізнаме, же дівчатко стратило гребінь і з єго страты обвинює свого брата, котрого винить і з наслідків страты, то значить з того, же ся не може причесати. Вонкашнім визором чоловіка ся авторка занимать і в другій поезії, де собі пані, подобно як в приповідці о Снігульці, купить глядило, абы ся могла до нєго позерати і обдивляти свою красу. Глядило єй але понукне правдивый образ, а тот гварить, же ниякы модерни річі або годиновы приправы з нас не зроблять красшого чоловіка. Нещастна пані глядило розобе, і так стратить можность обявити правду. Но як сама сконштатує, ходем найде прічину свого скламання – зробить заключіня, же плано купила:

**А як ся так стало,
Же ся увідїла,
Та ся сама собі
Аж так не любїла,
Же такой од гнїву
Глядило розбила.
А собі повіла,
Же глупо клупила.** (с. 27)

На роздїл од поверхньнїй панічки, забудлива Ганька собі спомяне, де ся подїв єй страчений гребінь і узнать, же свого брата обвинила неправом. Бодай бы ся вшыткы правды одгалєвали так легко:

**А як так од злости
Заджмурила очі,
Пришло єй на розум,
Же го дала Ульці.
Та то про ню ходить
Два дні пелехата,
А з того вшыткого
Обвинила брата ...** (с. 26)

В подобнім духу ся несуть і поезії про дорослых. Скоро вшиткы суть характерістичны простыма думками, прямостёв. Суть сентіменталны, меланхолічны, женьскы, педагогічно поучны. Обявляють ся в них афорізмы, правды жывота. Шпеціфіком авторчиного рукопису є простый язык, проста, аж народна лексіка, невыразна образность. У звязи з тым ся жадать припоманути, же веце іконічності бы в дакотрых припадах творчости Мелничаковой лем проспילו. Вдяка педагогічному приступу бы авторка могла нелем конштатовати, але і школити, тренувати русиньско-го читателя, абы мав потребу веце читати, абы був сам на себе прісніший як в языковім, так в умелецькім аспекті. Оцінюючий погляд ей поезії є часто під міцным впливом учительской професії. Якраз тот бы міг быти выужытый скоріше на доказаня животаспособности русиньского языка і ёго універзалности, способности выядрёвати і тоты найкомплікованішы концепты і думкы. Пробов філософічного задуманя над жывотом, котре ня як читательку найвеце ослвило і заінтересовало, є поезія **Метаморфозы бытя**. Сімболіка перемін, котра ся обявлять в європейскій літературі уж од античных часів Овідія, є і днесь барз актуална:

*Ярь –
Мелодія в душі.
Літо –
Поезія в душі.
Зима – неконечна аналіза
Твого
Я. (с. 53)*

Інтересным є, же авторка з чотырех частей рока выхабила якраз осінь, котра сімболізує приход спокійной, сплячой зими. Ярь є мелодій, літо – поезію, зима – аналіза властной особности і внуторного світа, вшиткы тоты сімболы выядрюють колобіг жывота, назначають нелем вопросы плынутя часу, але і черяння доборого і планого, щастливого і смутного в жывоті чоловіка. Погляд на черяння жывота і смерти приносить поезія:

*Спиш.
І зразу ся ті здасть,
Же летиш ку небу –
Умераш ...
... а як ся пробудиш, ...
Будеш знова
Умерати –
Радостёв, же єсь
Не умер ... (с. 35)*

Мотив сна як переходной етапы міджі жывотом і смертёв, кідь тіло негыбно лежить як без жывота і заєдно живо переживать тайны тужбы чоловіка, як і нечekanого пробуджіння з страшной представы кінця бытя ся вказує як сімболічна животна правда – радує ся зо жывота, котрый маєш. Хоць бы який не був, ёго страта бы была тяжка.

Погляд на помірно молоду авторку выкликує дакілько основных вопросов: чом своїма поезіями выкликує будь „вшевидячу“, або „терпячу“ (трагічну) судьбу? Тадь преці молода жена з креативнов професію, котра ей нукать таку міру реалізації, бы могла своёв творчостёв веце жыти. Іновация і вырівнованя ся з модернов добов ся обявлять лем в мінімалнім числі поезій, но кідь ся обявить, є барз добрі передана. Як приклад уводжу поезію, в котрій коло

себе стоить чорный гумор, чорна кава, **BLACK KAFE** бар, чорны думкы, чорны сны і – світло домашнёго покоя:

*Чорный гумор
При чорній каві
в BLACK KAFE барі ...
... а потім чорны думкы ...
Із чорныма снами,
Дома на дивані. (с. 41)*

В тім куртім, але выстижнім тексті ся проявлять прецізна робота авторкы з думков, але і з формов поезії. **Вдяка контрасту і вазі обсягу словной грачкы поужытой в тексті поважую тоту поезію за сімболізуючу напрям, котрым бы ся творчость Іветы Мелничаковой могла в будучности розвивати.**

Кідь має быти цілём авторчиной творчости русиньске народне возроджіння, так уж тот збірка поезії сповнила свій ціль. Кідь є амбіціов зачінаючой авторкы субективна поезія, в котрій ліричний субект доказує свою животаспособность, силу языка і особной выповіди, так треба сконштатовати, же затля ся лем ховзять по поверьху. Скоро ніч не глядять, зато і мало находить. Не ослвлює силов выповіди, скоріше конштатує, повторює давно знамы правды. Лем у вынятковых припадах ся особно ангажує, зато є авторський рукопис Іветы Мелничаковой легше видный в дїтській поезії. Кідь ся але в текстах обявить іконічность або іновация, так она є барз добрі цілена і природна (глобус як дідактичний помічник, сімболізуючий школу; чорна кава – чорна душа – чорны думкы; перемінливість жывота зображена посередництвом образів ціркуляції частей рока і под.) В поезії про дорослых позітивно оцінюю і пробы філософовати, такы близкы славянській душі, словны грачкы, котры назначають животаспособность умелецького выужытя русиньского языка (чорный – black), а тыж назнакы модерности і екзотизації поужытых мотивів (пластика, есемес і под.) Поемка Івета Мелничакова пише як учителька, як Русинка, як жена. Тематічно домінує учителька, котра обгаює традиції в образах, в языку, у фолклорных мотивах, в присловьях і приказках. Зо сучасным світом ся авторка лем зачінає вырівновати, познать го, але молодой списовный русиньский язык лем назначає свою вырівнаность з новов добов. Як читатель маю інтерес собі прочитати од той авторкы веце і обявити в ей творчости веце: веце нового, веце образности, женьскости ... а може менше традиції і спохыбнёваня. Жычу книжці **І Янкови, і нянькови** множество заінтересованых і крітичных читателів, котры бы были гаранціов чітательности і успішности написаного. Честованій авторці жычу, абы ся ей у творчости дарило обявлявати штонайвеце іншпіративных тем і много цінных, сімболічных і у своїй простоті правдивых поезій, подобных як є тот, з літературного, але і людского боку мені найблизша:

*Есемес
До небес
Пишу й днесь.
В ній Господу
Дякую,
Же съмє ту
Іці і днесь. (с. 45)*

Доц. ПгДр. Петер КАША, к. н., Інститут русистіки, україністики і славистіки Філософічної факулты Пряшівської університы

Понорити ся до віршів

(Харитун, Юрко: *Мої жалі*. Пряшів: Академія русиньской културы в СР, 2010, 188 стор., ISBN 978-80-89441-04-4.)

При читанню віршів Юрка Харитуну єм собі спомянув на думку французького філософа Р. Бартеса, котрый написав, же літературны тексты бы не мали читателя „стиснути в обятю“ доконалости свого змыслу або формы, але мали бы го донутити к тому, абы з тексту „выступляли“ і на основі něго роздумовали веце і інтензивніше о собі, о найблизших, о світі, о цінностях жывота ... Моя скушеность при читанню віршів Юрка Харитуну є подобна. В меланхолічных віршах ся мі выбавлює в мысли нелем поетове родне село – днесь уж неекзистуюча Остружниця, яка мусила уступити перед будованєм стариньской гати, але і моя властна „дірава память“ і чудне чутя, же в моім до-теперішнім жывоті было про ня все дашто важніше, як глубше поноріня до страчаючого ся світа моїх предків. Приватны жалі ліричного субекту так магічно перекрочіли хотарі семох затоплених русиньских сел і выступили зо стариньской долины. На момент одкрыли і „мої жалі“ і донутили ня, жебы єм ся вернув до світа універзалных образів і віршів, котры, словами автора, „вышли з людей і між люди бы ся мали вернути“.

Слова просты, докінця аж барз просты, але лем потверджуючі ясны авторський замір ці умелецьке ģесто о тім, же поезія є текст, але і (главно) фалат автентічного жывота, а тот не може быти нигде, лем в самотнім чоловікови, в єго внуторнім світі, в унікатнім і неповторнім мікрокосмі. На другім боці поетічна реалность є шырша а главно глубша, внуторніша, як права скуточность, реалный (про)жытый і проживаний світ. Є інакша і в тім, же ю збогачує, звиднує таємным внуторным оком сензібілного ліричного субекта, зато є то поетічна скуточность.

Юрко Харитун є поетом тиха і покори. Традиціоналіста, котрый не провокує, не жонґлує зо словами і ме-

тафорами. Наспак, ліричний субект презентує світ отворено „правдиво“ і прямо, без словной еквілібрістики. Суть то слова мудрости наших ді-

дів і прадідів – посолства о різнородности світа. Суть то одказы людей далеких од великих промысловых і културных центрів, людей, котрых іґноровали нелем комуністичны ставителі гатей і „ліпших завтрашніх днів“, але забывають на них і сучасны „еврокапіталісты“. Поет вірить, же традичны конзервативны цінности, як суть приятельство, родинны односины, ласка, споїня з родовыма коріннями мають місце і в сучасній модерній ліріці. Пише свої віршы так, абы были чісты, ясны і достаточо зрозумілы, абы в них мож былоа легко прочітати основну думку. Вшыткы віршы суть тематічно і выбратыма мотивами закотвены у валалі і навколишній природі, в краю під Бескидами на верхнім тоці рікы Цірохы. Основов єго образности є світ, з котрым є нерозділно спятый: родина, род, село, родный край, де люде оддавна жыють в традичных

валальских комунітах. Выужывають традичну сімболіку (вічний колобіг у природі, череня частей рока, основны жывы – огонь, вода, земля, небо ...). Збогачуючим моментом суть про něго набоженьскы мотивы, котры суть спяты з гляданєм по-земской гармонії, але і вічного покоя. Мотивы, котры евокують родный край, дуже часто переростають до універзалного міфу о страченім раю „країні дїтинства“ з пересягуючов близкостєв людей нелем к Богу, ģрекокатолицькому обряду і выходній спірітуаліті, але і ку каждоденным предметам, річам, звірятам (орел, пчола, мотыль ...), жывым і мертвым людем. Міф страчаючого ся світа і природного мікроорґанізму переростать до авторьской тужбы вступати до таємных яскынь, падати на дно студні, выплавлєвати спомины на умело створену гать і складати память до автентічных слов, образів, сентенцій. Звічнити світ „без болю і жалю ... про нашы діти і діти наших дїтей“, як пише автор у своїм вступнім „присвячіню“.

Поет до своїх віршів перетавлює і вічны універзалны скушености чоловіка як є самотность, стра-та близкого чоловіка, незвратность плынутя часу і одчутя дочасности, глядана певной точки екзистенції, споїня з предками. Юрко Харитун є і добрым позорователєм природы, природны мотивы докаже выужывати функчно і в автентічнім перепоїню зо животныма скушеностями і чутями ліричного субекта, в котрых ся проявлює оріґіналне віджіня унікатного світа десь „на краю“. Свої чутя выражать часто за помочі фарєб, звуків, пахів ...

Выразны суть ту екологічны мотивы, звязаны з „проклятов“ выбудованов гатєв, котра дефінітівно змінила країну і судьбу людей. Автор з выразным моралным апелом спохыбнує сполоченьскый проґрес

споєный з „чістым і холодным розумом“ і єднобічным научно-технічным здоконалёванём світа. Лірічний субект переживає став перманентного огрожованя і розлічных подоб узкости, котры ся проявляють в снах, тяжких думках, медітаціях.

На обалі книжки, котру выдала АРК в СР, є „чіста, гіперреалістична“, тзв. календарна фотографія водной гати Старина з чістов белавов водов, над котров ся розпрістерать іщі чістіше і ясніше небо. Дахто бы повів, же

то є образик країны з хорватского острова Брач. Не є то так. Читатель барз скоро збачить, же го не чекать безстаростный вылет, доволенкова екзотика, забываня на каждоденны нудны, єднотварны дні дома, але парадоксно, поезія Харитуна го вертатъ до найінтимніших моментів у роднім гнізді, котры суть споєны з болячіма споминами. Высвітліня є цалком просте: тото, што видиме на обалі книжки, є „белаве небо над Бескидом, а таку красоту видно

лем ту“. Тридцять років затоплений світ выжарує незвычайну енергію і світло. Під гладёв воды ся скривать тайнство. Няй ся любить, автор вас ословив: читайте, аналізуйте, роздумуйте о мудрости предків. Зануряйте ся до віршів і выносьте на поверьх властны спомины. Може пережыєте іщі красшы моменты, як кібы сьте были на найкрасшім хорватскім острові Брач.

ПгДр. Михал МУРЦКО, Др., Пряшів

Одкрывать білы місця

(Павловіч, Рудолф: *Грекокатолицький священицький род Павловічовых із Шарішского Чорного* (1693 – 1900). Переклад: Марія Мальцовска, 1. виданя, Пряшів: Русин і Народны новинки, 2010, 84 стор., ISBN 978-80-89441-08-2.)

Грекокатолицький священицький род Павловічовых історії Русинів на Словеньску, регіону, што заселять то-із Шарішского Чорного є єдным з найстарших свя-то етнікум, і єго соціалній штруктурі.

історії Русинів на Словеньску, регіону, што заселять то-

із Шарішского Чорного є єдным з найстарших свя-

щенницьких родів на выходнім Словеньску. Священници того роду, міджі нима главно Александер Павловіч, зограла визначну роль в сполоченьско-культурній області і припомогли духовному піднесіню Русинів.

На Словеньску дотеперь не была выдана робота, котра бы давала комплексный перегляд о грекокатолицькім священицькім роді Павловічовых із Шарішского Чорного. Генеалогічний перегляд, без конкретніших інформацій, написав лем **Іван Поливка** у своїм творі „*Венец стихотворений Александра И. Павловича*“ (Ужгород, 1920). Комплексный родостром Павловічовых, на основі парурічного генеалогічного баданя, ся снажив передати **Инж. Рудолф Павловіч** у публікації *Грекокатолицький священицький род Павловічовых із Шарішского Чорного (1693 – 1900)*. Ёй обсяг є (окрем *вступу* і *заключіня*) розділений до пятёх капітол.

В першій капітолі автор визначує географічну область Шарішской жупы і коротко характеризує ей теріторіалный і адміністратівный розвиток.

Друга капітола (*Русины на Словеньску*) є присвячена

В третій капітолі (*Шарішске Чорне*) автор коротко пише о географічній розложіню села, ёго історічнім розвою із штатістичным переглядом кількості грекокатоликів в роках 1787 – 1822, описує печать села з року 1787 і історію церкви од першой писмовой інформації з року 1492.

Ядро публікації творить четверта капітола – *Шарішске Чорне і Павловічовы*. В ній автор на основі дакількорічного архівного баданя перший раз предкладає генеалогію роду Павловічовых, документує їх сітуацію і презентує діяльність Павловічовых в Шарішскім Чорнім.

В пятій капітолі (*Павловічовы і єпископський столец*) автор споминать 8 єпископів і 4 вікарів Мукачовской єпархії і 4 єпископів Пряшівской єпархії, котры ся вычередовали на єпископскім столцію почас діяльства грекокатолицьких священників Павловічовых.

Якість публікації підвищує і **менный регістер**. Текстову часть вгодно доповнює **образова прилога**. Образову часть публікації творять найважнішы архівны документи і фотографії: Александра Павловіча, церковных обектів: грекокатолицьких церь-

ковлей і капличок, в котрых діяли окремы члени священницького роду Павловичовых, гробу Александра Павловича у Свіднику, памятных табел присвяченых А. Павловичови (в Біловежі, грекокатолицьких церквах у Свіднику і Шарішскім Чорнім), Памятника Александрови Павловичови у Свіднику і далшы.

Публікація є выслідком 10-річного баданя автора в Штатнім архіві в Пряшові, Архіві грекокатолицького архієпископского уряду в Пряшові, Архіві Римокатолицького єпископского архіву в Кошіцях і жрідлах Архіву Остригомского архієпископства. В ній автор першыраз приносить комплексный перегляд о грекокатолицькім роді Павловичовых зо села Шарішске Чорне. Історія роду ся датує од року 1693 – дотепер

найстарша здобута писомна інформація о діяльності того роду, і роком 1900, коли вмерать Александер Павлович (1819 – 1900), послідній потомок роду, котрый діяв як грекокатолицький священник. **Александер Павлович – поет, публіциста, фолклоріста, народный будитель Русинів – был найвыразнішов особностей того роду.** Зато му автор у публікації дає найвекшу увагу. Подробно є описана нелем ёго ціложывотна путь, але і ёго богата літературна творчість.

Выдана робота, котра приносить много дотепер непублікованых фактів о роді, є **позитивным приносом нелем до історії грекокатолицькой церкви, але і до історіографії на Словеньску.** Выповнять многы білы місця у познаню о тім священницькім роді. ■

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, Інштитут русиньского языка і культури Пряшівской універзіты

Думкы і тужбы Кветы Мороховічовой-Цвик

(Мороховічова-Цвик, Квета: *Думкы і тужбы*. 1. выдання, Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2010, 108 стор., ISBN 978-80-89441-05-1.)

Мгр. Квета Галасова, котра собі зволила умелецьке мено **Квета Мороховічова-Цвик** (своє родне призви́ско і родне призви́ско мамы), приходить к русиньскым читателям як нова, дебютуюча авторка, котра але нелем тым, же уж є в зрілім віці, але і тым, же умелецьке слово, культура і уменя ёй не было ани в минулости чужде, представлять ся солідныма поетичныма рядками. За дакотры з них бы ся не заганы́быв ани зрілый автор.

Збірка поезії має сім частей, якбы сім округів тем, на котры авторка у своїх віршах реагує. Перша часть – **Там де пахне материнов душков** – є носталгічним споминанём авторки на місця, де ся народила. Зачінає споминанём на то, як молоде дівча повне обчековань одходить з родного гнізда, не знаючі, што ёй в чужім, незнамім світі чекать ... Многы сьме так одходили, повны оптимізму, котрый в собі несуть молоды роки. Вертає ся в думках ку важным моментам в жыво́ті ёй близких – нянька, котрому колективізація взяла дві ласкы – дві пары коней, споминать діда, котрый за грошы зароблены в Америці купив до валальской церкви дзвін, але і маму, люблячу і стростливу, приправлену зробити вшытко про добро своїх дітей. Ласка najbliżшых переплітає чутя істоты з родного краю

– навколишнёй природы (верьбы над потічком, котра є охотна притулити чоловіка в біді, або чай з

материной душкы, котрый лічить і хворе тіло, і душу). Родина, родна хыжа, најблизшы люде у валалі, тісно зроснуты з природов валальского хотаря, суть про авторку найвекшы цінности. Окрем носталгії ту находиме і одказ про молоду генерацію, а то в поезіях **Ярьны метаморфозы** і **Як жыва вода**. Авторка ся задумує над фактом, же молодеж чім дале менше кому́ні-

кує зо своїма родічами, старыма родічами, чім ся властно вытрачає путо, котре было міджі людьми в часах ёй молодости і котре чує доднесь:

**Бо телевизор забавить, істо
Почітач тыж немало зробить
Роботы в кухні місять тісто
Лем бісіді ся не барз водить.**

**Вытрачає ся із хыжок наших
Десь сама мамка коло дому.
В современных бітох людей доста
Лем говорити не є кому.**

Вобразиками з дитинства ся авторка зась вертає до родного Пчолиного, фарбисто як малярь зображує колоріт села. Окреме сильный є вірш **Василь Кобасівський**. Василь був чоловік середніх років, котрый ся в селі обявив по скінчиню другой світової войны. Не знати, скады пришов, мож лем дедуковати (подля прозвизкы), же з Кобасова. Быв то властно чоловік-бездомовець, но в селі го прийали за свого. Прихылила го єдна пчолинська родина, але властно помагали му вшыткы. Каждый го ту знав, до котрой хыжы пришов, там му дали наїсти ся, повіли му ласкаве слово, котре му погладило душу. В поезії о Василеві Кобасівскім авторка выкреслює єден момент, што ся ёй зафіксував з молодос-

ти – ментально постигнутый паробок в кругу валальских дітей, котры ся своёв невиннов дітиньсков зломысленостёв забавляють на нім. Але Василь є спокійный і щастный, має свою чісту душу діт-вака і жыє з чутём, же ту належить, же ту він дома, ту го вшиткы знають і своїм способом го хранять перед „злым світом“. Знову, як в першій часті, авторка підкреслює сполуналежность людей в селі, взаємный інтерес о живот того другого. І ту як в першій часті на-тякує на факт, же сучасны люде жыють лем самы про себе. Хоць їх є в містах повно, но суть у своїм внутрі самотны, перестають кому-ніковати єден з другим, витрачать ся з їх душ людське тепло.

Третєв частєв під назвов **Чорны думкы** ся авторка осмілила вынести на світло найсмутнішы моменты, котрыма суть вмераня і смерть близкого. Барз тяжко ся о таких моментах пише, но переживаєме їх вшиткы, бо смерть ся тыкать нас вшиткы. Авторка пише о смер-ти вообще, задумує ся над нєв з погляду смертельного чоловіка, веде з нєв діалог, але мають ту місце і конкретны подобы смерти – конкретных людей з Пчолиного. Суть то особны трагедії двох родин – єдною жыдівскою (з часів другой світової войны – смерть молодого дівчати Малкы Кацовой), а єдною трагедії з недавной минулости (при котрій загинуло пять людей з єдною родини). Квета Мороховічова-Цвик так вказала, же хоць жыє далеко од свого родного села (жыє в Новых Замках), но віртуально є все з ним аж пупочнов шнуров звязана, живот села і людей в нім є про-ню все актуальный і тов публікаціов ся стала якбы кронікарьков свого родного села. Двома моментами зо живота села надвязала нитку історічної минулости, о котрій уж малохто з молодшых знає, на сучасный живот. Бодай бы сьме таких поетів-кронікарів мали в кождім русиньскім валалі.

Окреме місце в публікації мають дві часті – **Думы мойі Непричесаны думкы**. Їх обсягом суть віршы філозофічного характеру. Авторка має уж штось оджыте і має право сумаризовати, аналізувати живот, філософовати. Кідьже є то жена, ей філософованя не є сухе, в нім є

скрыте множество емоцій, лірики, субєктивного приїманя реаліты, котру має потребу зо себе выдати лем жена (хлопи скоріше підуть на пиво і там філософують – аналізують великы проблемы світа). Велика емоціонална насиченость ся зась в поєдных віршах черять з терьпков конштатаціов реаліты, котра ся в многих аспектах живота, главно што ся тыкать живота жен, не змінила. Мож то прочітати в по-езії **Почливість женам**:

*Што там по ...
Кідь окрасов днешніх жен
Є обычайна
Накупна ташка.
Властно дві,
Жебы і справедливость
Зазнала сатісфакції.*

*Реаліта є незмінна
Наперек „сметанкам“, мохітам
Ці інакшым ступідітам.*

І многы далшы поезії авторка присвячує женам, бо она як жена найліпше може порозуміти женьскы старости, переживаня, але главно етапы живота каждой жены – од молодых років, кідь суть красны, повны енергії і радости зо живота, аж по старобу, кідь прих-одять хвороты, тіло не хоче слухати, хоць душа бы іщі хотіла ... (поезії **Метаморфозы I. – III.**). Аторка є миморядно силна і високо інтелі-гентна жена, котра тоты етапы по-ступно переходить і з гордостєв і честєв ся з нима вырівнує, при-чим своёв поезіов додавать силы і многым другим женам, котры переживають подобну судьбу. Квета Мороховічова-Цвик ся у своїх поезіях вказала як майстерка опису моменту і ёго прожитку, котрый ся захопив і зафіксував в ей внутрі так міцно, же ани по роках не має про-блем го выловити і приближити читателєви з таков силов, як бы го праві в тім моменті він сам переживав (поезія **Метаморфозы I.**):

*Жена у росквітї сил
Одпочивать на диванї.
Красна, молода, здрава,
Світ є про ню гомбічка.
Обідне сонце через фіргангу
Злегонька і покицкало
За голу ногу.*

Сміє ся.

**Солодко, дзвенячо, од сердца
Як кібы пацеркы рассыпав.
Боже, ці чуєш?**

В далшій часті **Гляданя правды** ся черяють моменты сумаризації живота і філософованя над ёго змыслом, як і спохибнєваня тзв. вічных правд. Авторка доходить до познання, же каждая правда має свої углы погляду, респ. каждый чо-ловік видить свою правду зо свого назераня на світ, своїх скушеностей і властного познання.

Квета Мороховічова-Цвик ся не выгла ани тзв. народнобудитель-ским темам, котры резонують в розлічній мірі у скоро вшиткых поновембровых русиньскых авто-рів. Цікл віршів має назву **На ру-синьську ноту** і є якбы завершінєм комплетного світа, котрый є в су-часности в зорнім полю авторкы. З поезій видно, же авторка, інте-ресуючі ся о процес возроджіня Русинів, як кібы і сама знову нашла путь к своему коріню, чого доказом є і її творчость в материньскім языку.

Кібы сьме хотіли охарактерізова-ти цілу збірку з погляду вонкашнєй формы, можеме ей прирядити дві главны характерістікы: **ліріч-ность** і **образность**. Двома найха-рактерістічнішыма мотивами по-езій Кветы Мороховічовой-Цвик можеме назвати **жену** і **природу** (родный край), причім выужувать як традичну сімболіку (небо повне звїзд, сонце, небесна кленба, зе-лена трава ...), так і модерну сім-боліку (бананова лупка, бенатське воглядило, попка меном Барбі ...), што є на ей поезії сімпатічне.

Збірок поезії **Думкы і тужбы** нам Квета Мороховічова-Цвик представила новодобу русиньску жену не пасівно переживаючосінь живота, але наповно абсорбуючу світ навколо себе. Є то поезія цал-ком інакшой сорты як тот, котру вытворили дотеперішні женьскы поеткы. Ёй віршы собі наісто на-йдуть читателя міджі женьсков по-пулаціов днешнєй середнєй і стар-шой генерациі. **Про мене были ей поетічны рядкы барз приемным читанєм, вернули ня до родного Пчолиного ...** Такого, як єм собі го запамятала зо свого дітинства, а заєдно мі одкрыли внуторый світ єдною необычайной жены. ■

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Інститут русинського языка і культури ПУ

Поздравління Русинів – у книжній подобі

(Плішкова, Анна, ед.: *Русиньскы соловії* – 1995 – 2000. 1. видання,
Пряшів: Русин і Народны новинки, 2010, 220 стор., ISBN 978-80-89441-07-5.)

В році 1991 у Пряшові зачало виходити перше револючне русинське періодікум *Народны новинки*, яке уж помалы 20 років має незаступиму роль в процесі зміцнення народної самоідентифікації Русинів, куптівованя літературной норми русинського языка, але тыж формованя русинськоязычных авторів – публіцистів, писателів, перекладателів ... За двадцятьрічний період на їх сторінках ся представило нелем много авторів розлічных штілістичных і умелецько-літературных жанрів, але таксамо ряд выразных талентів – майстрів русинського красного писменства, яким од року 1995 редакція *Народны новинки* понукла простор на публікованя їх творів, а то створивши спеціалну літературну прилогу під назвов *Поздравління Русинів*. Окрем іншого, тотя літературна прилога мала тыж заповнити абсенцію спеціалізованого літературного русинськоязычного часопису, якого властно донднесь Русины на Словакії не мають. Нажаль.

По першых евфорічных роках своєї екзистенції але редакція *Народных новинок*, не з властной вины, ся дістала до нестабільной фінанчнй ситуації, выкликаної наслідком зміны штатной політики і способу фінанцованя народностной культуры по році 1994. Зато на хвалу ей веджіню служить, же уведжену прилогу не перестала выдавати ани в ситуації нарушеної періодічности новинок. Корекцію была мушена зробити лем в єднім, а то в редукції первістного плану выдаваня літератуных прилог: плановану місячну періодічность¹ замінила кварталнов, причім і тотя была часом мінливор – в залежности од штатной дотації.

Без огляду на негатиwну ситуацію, літературну прилогу редакція заховала донднесь, вдяка чому к читателям *Народных новинок* і любителям русинської літературы в даных часовых інтервалах приходить переважно найновша літературна продукція сучасных русинськоязычных авторів перед тым, як выйде книжно. Може в сучасности уж малохто собі спомяне за зачаткы выдаваня *Поздравління Русинів* і на конкретных людей, єго ініціаторів і реалізаторів, котры все мали на памяти потребу формованя новой русинськоязычной літературы, выглядованя новых русинськоязычных авторів, але тыж представлєваня іншоязычных авторів через переклады їх творів до русинського языка, або представлєваня літературных творів старшых авторів, переважно з народнобудительского періоду, адаптуючі їх творы на сучасный русинський язык. Перегортаючи *Поздравління Русинів* за першых пять років (1995 – 2000) мож становити, же тотя вшытко ся діяло на сторінках *Поздравління Русинів* під покровительством таких майстрів сучасного русинського красного писменства, як Штефан Сухий і Марія Мальцовска. Обидвое

пізнішы лавреаты престижной літературной Премії Александра Духновіча за русинську літературу охабили свій нехоцьякий слід на розвою сучасной русинської красной літературы вообщє, як і той презентованой і формуючой ся якраз на сторінках *Поздравління Русинів* – бывши поступно єго одповідными редакторами.

З цілєм припомянути собі зачаткы і далшы розвой сучасного русинськоязычного літературного контексту на Словакії, а то через авторів і їх творы опублікованы в дотеперішніх виданях *Поздравління Русинів*, редакція *Русин і Народны новинки* вирішыла позбєрати вшыткы тоты творы і зреалізувати книжний проєкт під назвов *Русиньскы соловії (Поздравління Русинів 1995 – 2010)*. Множество опублікованого матеріалу за пятадцять років

Анна ПЛІШКОВА (ед.)

Русиньскы

соловії

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ
1995 – 2000

видавання літературної прилоги, але таксамо лімітована фінансна дотація пропозитого книжного проекту не дозволила але цілий матеріал змістити до єдної книги, зато проект очівісно буде мати своє продовжіння, што бы было на хосен діла. А затым к читателям ся дістала ёго перша часть, яка охоплює літературны творы опублікованы в роках 1995 – 2000, приспособлены сучасній языковій нормі.

Обсяг 220-сторінкової книжки, подобно як то было в припадї зборника молодых авторів під назвов *Русалка* (Анна Плішкова, ед.: *Русалка*. Пряшів: Русин і Народны новинки, 2009, 200 с.) є розділений до п'ятих основных частей: Поезія, Проза, Драматизації, Переклад, Літературознацтво.

Як традично, найбогатшов є часть Поезія, в якій суть представлены оригінальны творы 40 авторів карпаторусиньской літературы першой половини XIX. ст., XX. ст. аж по сучасных авторів. З того видно, же *Поздравління Русинів* ся од самого зачатку своєї екзистенції не окліщувало лем сучасныма авторами або лем авторами, які жыли і творили лем на етнічно-географічній території Пряшівської Руси, яка є днесь частёв Словацької републіки. Своє місце ту нашли карпаторусиньскы авторы XVIII. ст. (Йоан Прислопскій), авторы народнобудительского періоду першой половини XIX. ст., які жыли і творили в Карпатській Руси (Василь Довгович, Феодосій Злоцький, Сіон Сильвай, Михаил Попович, Михал Нестерак, Александер Духнович, Александер Павлович), або які з об'єктивних причін жыли і творили в Северній Америці (Еміл Кубек, Стефан Варзаль, Михаил Дунай, Сігмунд Брінскі), але і сучасны бачвансько-русиньскы авторы (Дюра Папгаргаї, Мірон Колошняї, Ирина Гарди Ковачевич, Юліян Тамаш, Наталия Дудаш). Самособов, найшырший простор належить авторам сучасным і жыючим на території северовыходной Словакії. Міджі нима найдемо старших авторів, надв'язуючих на народно-пісенны традиції в русиньській поезії (Николай Гвозда, Марія Гірова, Марія Гобанова), але і авторів сучасной і модерной поезії (Штефан Сухий, Юрко Харитун, Михал Бицко, Петро Женюх, Осиф Кудзей) і баёк (Миколай Ксеняк). Заступена є ту і поезія наймолодшой генерації авторів – в данім припадї школярів Основной школы з Габуры (Ленка Гарвилякова, Мірослав Гацко, Любо Мырман, Люба Тарчова, Душан Семанце) і інших молодых авторів середніх школ северовыходной Словакії (Дана Адамова, Лівія Гакунова, Наталка Суха, Мірослава Гундзова, Наталия Слукова, Анна Ковалёва).

Другов найобсяжнішю частёв книжного видання *Поздравління Русинів* суть переклады іншоязычної поезії – поль-

ской (Адам Міцкевіч), української (Марійка Підгірянка), російської (Валерій Купка), причім домінантне місце ту мають переклады визначных авторів словацької літературы (Ян Замбор, Мілан Руфус, Любомир Фелдек, Ян Стахо, Мірослав Валек, Рудолф Чижмарік, Мілан Худа, Ладіслав Шімон, Гана Валцєрова-Баціґалова), під які ся систематічно підписовав Штефан Сухий. З меном Ш. Сухого суть пов'язаны і далшы три обсягово меншы части *Поздравління Русинів*, а то Проза, в якій зась як авторка домінує Марія Мальцовська, Драматизації, в якій окрем Ш. Сухого ся представив і Штефан Смолей, і Літературознацтво, в якій є таксамо стаття літературного критика Василя Хомы.

Зо структури книжки мож вычитати, якіма жанрами літературы ся найвеце займають русиньскы таланты, але і то, якої конкретной помочі бы їм могли дати може старшы ці скупшенішы літераторы. І хоць не похыбуємо, же каждый з опублікованых творів наперед старостливо перешов коректорськыма руками і професіональным приступом к літературным творам, посланым до редакції Народных новинок – поета Штефана Сухого і прозаїчки Марії Мальцовської, што на дакотрых роботах, главно наймолодшой генерації русиньскых авторів, є очівісне. Але то было єдно з основных желань творців *Поздравління Русинів*, жебы ініціювати і мотивувати молоду генерацію до процесу формования новой русиньской літературы: „А абы-сь помолоділо, та найчастіше твої білотілы боки будуть своїма грядками обсаджовати молоды авторы і авторкы, котры твоє поле скроплять свіжим потом. Так ліпше поросте тото жытко і пшенічка, што поживлять по нас приходящіх.“²

... „Ідь, дітино, до світа і чинь доброты нерукотворны!“³

Надв'язуючі на тото желання Штефана Сухого з першого *Поздравління Русинів* сперед пятнадцятых років, хочемо вірити і мы, же тыж книжне видання *Поздравління Русинів* собі найде знову своїх читателів, а же книжка буде мати і шырше выужытя, окреме в школах, в процесі навчання русиньского языка, приправ на конкурзы в декламації і под. Зборник зарівно є поминком на тых авторів і творців *Поздравління Русинів*, котры уж міджічасом, нажаль, одышли од нас до вічности, надіяме ся, же до русиньского літературного неба.

Позначкы:

1 Поз. Сухий, Штефан: Пару добрых слов до узлика на путь. Ін *Народны новинки*, V, 21-22, *Поздравління Русинів*, 1, 1995.

2 Тамже.

3 Тамже.

Восьмый русиньскый алманах

(Александер Зозуляк, ед.: *Русиньскый літературный алманах на 2010-ый рік*. 1. видання, Пряшів: Русин і Народны новинки, 2010, 184 стор., ISBN 978-80-89441-12-9.)

Літературны алманахы здобыли свою популярность од часів Александра Духновича в 19. сторочу. На тоту традицію надв'язав Сполук русиньскых писателів Словеньска, кідь в році 2003 видав свій перший *Русиньскый літературный алманах*.

Алманахы ведно з церковныма

або народныма календарями все были популярныма міджі народом. Зато добрі, же Православна церьков у Чеських країнах і на Словакії видає свій *Православный календарь* (шкода лем, же по словацькы, кібы там были холем даякы статі по русиньскы азбуков) і Общество

святого Іоана Крестителя выдає *Грекокатоліцькый русиньскый календарь* (зась шкода, же лем дакотры статі суть по русиньскы азбуков, а векшына по русиньскы латиніков, бо, нажаль, многы уж не познають азбуку, также то з практичных причін так выходить). У тій звязи не можу

не висловити свій жаль, же властны люде, Русины в комісії русиньской народностной меншыны на Міністерстві културы СР у році 2006 не схвалили дотацію на видання так добрі „розбігнутого“ *Русиньского народного календаря*, котрый выходив лем пять років (2001 – 2005), а нескромно можу повісти, же став ся популярным і читаным, бо кідь перестав виходити, та люде нам писали, телефонували, мейловали або ся нас у розговорах просили, же ці вийде тот календарь і на 2006-ый рік і чом сьме го перестали видавати (видаватель Русин і Народны новинки). Смутно нам было высвітлєвати, же міджі властныма людьми маме нежычливців ...

Але вернийме ся к *Русиньскому літературному алманаху*, зоставителями поєднх річників якого были: **доц. ПгДр. Василь Хома, к. н.**, а по нїм **доц. ПгДр. Юрій Панько, к. н.** Треба їм подяковати за зроблену роботу в процесі видавання того алманаху. Теперь зоставити *Русиньский літературный алманах на 2010-ый рік* припала роль мені. Вірю, же не скламлю своїх попередників-зоставителів, але главно читателів того алманаху. Новум єм приніс у першім ряді в тім, же ся выдає в сучасній верзії русиньского списовного языка, яка платить од року 2005. Новум є і в тім, же тот алманах є конціпований і як мала агітація перед списованєм людей на Словакії, котре буде к 21. маю 2011. Хотіли бы сьме вірити, же і тот наш алманах поможе дакотрым зорьєнтовати ся, же суть русиньской народности і же їх материньским языком є язык русиньский.

Алманах єм розділив на три части: **Літературный конкурс 2010, Література русиньских авторів і рецензії їх творів, Непублікованы новы творы русиньских авторів.** На перше, честне місце єм дав роботи тых, што взяли участь у Літературнім конкурсї Сполку русиньских писателів Словеньска в році 2010, який авізовали нашы Народны новинки. Честь найвекша дана є тым, же зачинать ся творчостєв, яка была оцінена 1., двома 2. і 3. місцями, о чім вирішыла порота, членами котрой были: ПгДр. К. Копорова (председкыня), доц. ПгДр. А. Плїшкова, ПгД., і Мгр. А. Зозуляк. Нашым цілєм є „притягнути“ до кон-

курзу і публікованя в алманасї веце русиньских авторів, што, вірю, же в далшім році так буде.

Такоже, дороги нашы писателї-розвивателї русиньского літературного языка на Словакії, на вас ся сполїгаме, же будете писати веце і все якостніше і же свої творы не охабите даґде в шуфладці, але пошлете до конкурзу або до алманаху. За вашу активіту вам дякую допереду. Тїшити ня, же зачинають публіковати новы авторы в наших періодічних і неперіодічних виданях. Так можу повісти, же першы книжки по русиньскы азбуков минулого року выдали Квета Галасова, Івета Мелничакова і Рудолф Павловіч. В минулім році дві книжочки про діти сама выдала по русиньскы Гелена Гїцова-Міцовчінова. Іщі веце тїшити,

же ся обявуют молоды русиньскы авторы, як наприклад Мірослава Лацова-Гупцей, Зузана Галямова або Павел Ялч, який успішно взяв участь у Літературнім конкурсї СРПС в році 2010. Дав бы Бог, жебы таких молодых русиньских авторів прибывало каждым роком, ведь многы свої першы роботы іщі як школярї або штуденты уж указали в прилозі НН про діти і молодеж – *Русалиї*, котры ся обявили нелем ту, але тоты найліпшы в році 2009 і в єдноменнім зборнику *Русалка*.

Наконець вам, милы читателї *Русиньского літературного алманаху*, желям приємне читаня, але і здобываня новых знань. Наш алманах ний ся стане настолнов книжков Русинів, у котрій собі можуть листувати і читати цілый рік.

А. 3.

Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК (ед.)

РУСИНЬСКИЙ ЛІТЕРАТУРНЫЙ АЛМАНАХ на 2010-ый рік

Сполук русиньских писателів Словеньска • Пряшів 2010

Адам БАРНА

Спомины Уйка, выселенця на Схід в 1945 році

Договорами з 2, 9, 21 вересня 1944 рока підписанима медже державами Народной Польщи (ПКВН) і Совітской України (УССР) дішло до численного пересеління Поляків з України до Польщи за насеління Українців і Лемків жыючых в Польщи, а желаючых переселити ся на Україну.

В 1945 році по весняных роботах, як Німці zostали розбиты, пришла до нас друга біда – „вызволителі“ разом з Поляками запланували выгнати Лемків з прадідівських земель карпатских. Розпочали ся великы нагваряня і заохочування, а што найгірше – то страшны провокації, погрозы, застрашаня і натиски на люди до выїзду на Україну. В тій ситуації дало ся чути знане на Лемковині повіджыня: Чом єс бідний, бо-с глупий, а чом єс глупий, бо-с бідний. (...)

В 1945 р. з чужой і злой волі змушены были сме лишыти нашы любы Карпаты і їхати не знати де і по што. Дивным єст, же мы, спокійны і звычайны люде, нікому злого не зробили, то чым могли сме заслужыти собі на таку кривду? Чом цивілізуваны краі не виділи кривды нашого народу? Тоты звыіданя не дают нам спокою през минуле пістолітя. Товды одбывали ся насильны діяня, які виділи сме власныма очами. Злы люде нищыли выштык што наше.

Іщы в 1939 році польскы власти декотрым нам забрали коні для войска, до кавалерії і прото выштык роботу в поли і транспорті мусіли сме робити коровами. Пізнійше в 1945 р., по закінчынню війны треба было запрягати коровы до воза і везти віковий добыток і діти на стацию в Яслі – 32 км. Нашы родины в числі од 4. до 8. осіб остатній раз 19 липця 1945 р. могли посмотрити на рідны горы і з плачем, і мыслями – пращай Лемковино – лишали сме рідне село Святкову Велику Ясельского повіту.

Третю част мешканців нашого села заладували по дві родины до товаровых вагонів і повезли на Схід. Декотры старшы люде і діти, котры перший раз їхали колейом обзерали выштык доокола шыроко отвореныма очами. Юж в Устриках треба было переладувати ся до інчых – шыршых вагонів. Пізнійше за границьом, на стациях в Глубокым і Снятині были должшы постои і треба было на торовисках колеі пасти коровы. При таких постоях трафляли ся ріжны пригоды, пред якіма ніхто не остерігал і зато дуже люди ся потратило, жебы пізнійше доганяти свої транспорты, як повідали, глядай вітру в поли.

Іхали сме через Чернигів, Могылів, Винницю. Там дальше был інчий сьвіт, на полях ани зерна, ани травы. На торговиску в Винници зерно продавали не в кільограмах, але на порційкы (стаканы). Юж по дорозі переселенцям отворили ся шыроко очы і тиснуло ся звыіданя: де єст тот „рускій рай“, якій обіцяли совітскы агенты? Дальше были

міста Кьів, Полтава, Харків, а на кінци стация Заньки в Харківській області, де 16 серпня, по 6. тыжнях дороги нас розладували. Там далеко наш транспорт розділили до трьох колхозів в селах: Липан, Шолудівка і Геніївка.

Нашы родины приділили на мешканя з тамтышніма родинами, през што в маленьких домах настала велика тіснота мішаных родин. Перед нашым приїздом власти тамтышні остерігали своїх мешканців, же до них приїхают „малоосвічены“ люде з Польщи, з якіма треба якнайменше контактувати ся. Напевно зато, жебы переселенці менше знали о жыттю тамтышніх люди. Так было дост долго, але декотрых цікавило што мы привезли в наших скринях, ци часом не потрібне сало (омасту).

Коли на новом місци пережыли мы пару місяци, повело ся познати тамтышніх мешканців, а они познали нас. Декотры старшы давали нам добру раду, жебы выкорыстати ситуацію покля власти нам помагают, бо пізнійше они схотят нам одоброти більше як помагали. Весном, як потепліло і коли переселенці добрі познали ситуацію в себе і сусідніх колхозах, декотры молодшы особы почали на власну руку вертати до рідных Карпат. Медже нашыма родинами кружыли вісти, же декотры прибуют вертати до Карпат, але там по дорозі, на землю Західной України, недалеко границі можна найти дома лишены през Поляків, які переселили ся до Польщи. До того і природа подібна там до карпатской, не така як на степах Харківской області. Тоты новины не давали спокою нашым людям ани в ден, ани в ночы.

Тиснули ся мысли, што робити і як поступити з нашыма вельоособовыма родинами. Задумали мы зберати інформації як поступити з властями, жебы не попасти в даяку нову біду. В таємници наша родина почала продавати деякы непотрібны річы, жебы зобрати потрібны грошы. З причыны той, же границя была сильно стережена, дуже осіб, а потім і родин мусіла затримати ся в підграничных областях. Дуже родин, а медже нима і наша, затримали ся жыти в місті Калушы і околицях, де нашли мешканя і роботу. Тепер, по должшым часі припоминаєт ся – як было товды, од яких то мысли тепер аж скоро терпне, пред яком то бідом треба было втікати і глядати ліпшого жытя.

Велика біда і туга за горами дали одвагу вертати з далекого Сходу. Тепер наше молоде покоління частійше было мало нагоду до одвидин рідных, вітцівских земель в Святковій Великій.

*Автор зобрав і записал од родин:
бабці, стрыка, уйка і теты*

Габор Адріан КАЧІНКО, Будапешть

Шлідами черехатських Русинів (2.)

Насельованє Черехатського краю

Існує єдиний писаний документ (гоч не сигурне, що є вродостойним) о найстарших русинських населеннях, по яким ще 1697. року Русини населили до Черехату (до Ракаці і Вислову),¹ а ще до Абоду 1711. року приселенці прийшли з горного Абаю, Шарошу і Спишського (*felső-Abaúj, Sáros és Szepes felső-Abaúj, Sáros és Szepes*) комитату.²

Спрам попису порційних давальох Угорської з 1715. року видно, що з 28 населеньох 15 пусті, що су пусті і напушені, т. є. що у них неть хто плаціє порцію. То: Долні Гадь, Гадьпати, Будош, Пустарадвань, Монай, Хернадселед, Гадна, Абауйлак, Галвал, Кань, Торнабараконь, Саразкек, Хомрогд, Сантичка (*Alsógagy, Gagyapáti, Büttös, Pusztaradvány, Monaj, Hernádszölled* (нешка *Hernádvécse*), *Gadna, Abaújlak, Galvács, Kány, Tornabarakony, Szárazkék* (*Kéty*, нешка *Baktakék*), *Homrogd, Szanticska* (нешка *Abaújlak*). Дзевець населені места маю мадярське мено. То валили: Нешта, Шелеб, Дебрете, Памлинь, Торнасенякаб, Ирота, Ракацасенд, Гарадна і Горні Вадас (*Nyésta, Selyeb, Debréte, Pamlény, Tornaszentjakab, Irota, Rakacaszend, Garadna és Felsővadász*), а штири маю мадярське і славянське мено і у них жило помішане жителство: Абауйсолнок, Абод, Ракаца і Вислов (*Abaújszolnok, Abod, Rakaca és Viszló*), покля у Перече (*Perecse*) бул чисто славянський вал, вироєно населені з Тотами.³

1720. року ище вше було вельо пусті населення, як і 1715. року (Абауйлак, Долні Гадь, Будош, Гадьпати, Галвач, Хернадселед, Хомрогд, Кань, Монай, Пустарадвань, Торнабараконь, Саразкек, Сантичка (*Abaújlak, Alsógagy, Büttös, Gagyapáti, Galvács, Hernádszölled,*

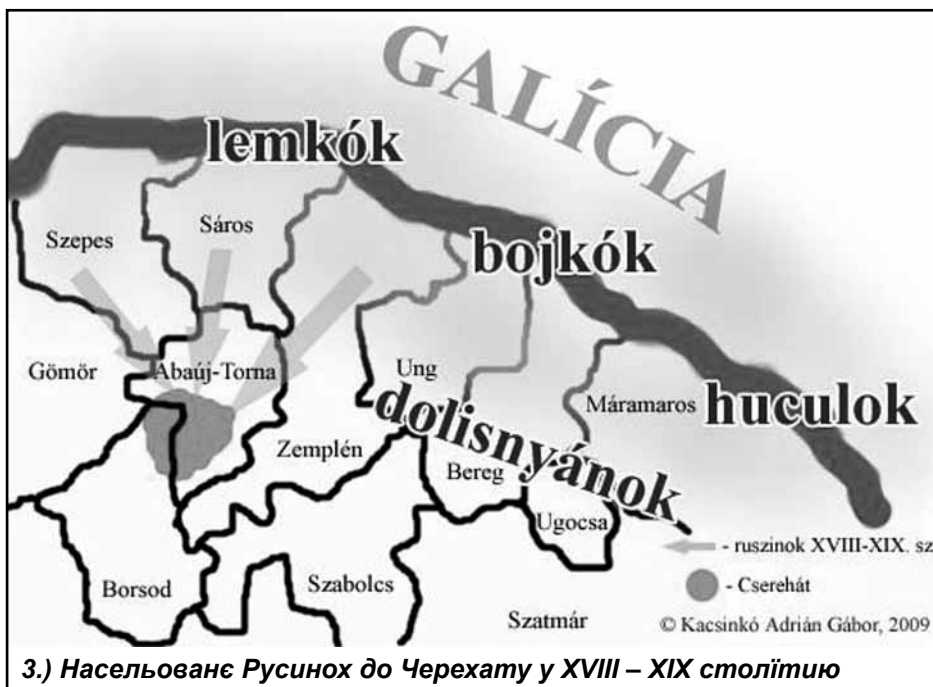
Homrogd, Kány, Monaj, Pusztaradvány, Tornabarakony, Szárazkék, Szanticska). Гадна 1720. року уж постало населене место з новими населеннями, хтори ношли мадярськи і славянськи мена.

У даскеліх населених местах мідзи 1715 – 1720. роком случили шє одредзени прєменки. У Горнім Вадасу, Торнасенякобу і Нешту (*Felsővadász, Tornaszentjakab* і *Nyésta*) жили фамилії з мадярськими менами. У Ракаці і Висловє (*Rakaca* і *Viszló*) жителство з мадярським меном і лєм даскельо фамилії з славянськими менами, але шє населили нови фамилії тиж з славянськими менами. З Абоду (*Abod*) шє лєм даскельо фамилії виселили, але прийшли вецей нови приселенці. У Абауйсолноку (*Abaújszolnok*) жителство шє цалком зачерало. Вєкшина нового славянського жителства походило з Горного, Шарішського, Спишського і Земплінського комитату (*Gömör, Sáros, Szepes és Zemplén megye*).⁴

О горє наведзених славянських населеньох часто не мож одредзиць чи

шє роби о населеннях русинськєй, словацкєй, чи мадярськєй націоналности прето, що шє вельо раз случовало, що Русини і Словаки прєбєрали мадярськи мєна, та і обротно – Мадяре прєбєрали русинськи чи словацки мєна.

З сєверо-восточних комитатох (Шарішського, Спишського, Абауйського, Гємерського і Земплінського комитату) дзєкуюци тро- і пєйц-рочному ошлєбодзєню од плацєня порції числєни русинськи парасті і горськє русинськє жителство зохабєло своєо старі мєста биванья і як новє мєсто живота вибрани, або Черехатску пусту, або даєдно з населеньох з малочислєним жителством.⁵ Перши вєльки прилїв русинського жителства до Черехату случєл шє у пєриоду од 1730 – 1740. рок. Тєди у подполности населили валили Абауйсолнок, Горні Гадь, Гадна, Гадьпати, Хернадселед (нешка Хернадвєчє), Кань, Кєть (нешка Бактакєк) і Перєчє (*Abaújszolnok, Felsőgagy, Gadna, Gagyapáti, Hernádszölled* (нешка *Hernádvécse*), *Kány, Kéty* (нешка *Baktakék*) *Perecse*).⁶ У сєрдку XVIII столїття русинськи

3.) Насельованє Русинів до Черехату у XVIII – XIX столїтїю

населенці сцигли до валалох Горні Вадас, Монай, Шелеб, Ґадяпати и Хомроґд (*Felsővadász, Monaj, Selyeb, Gagyapáti, Homrogd*), а до Пустарадваню (*Pusztaradvány*) концом XVIII століття.⁷ До даєдних валалох населили ше помишано Русини и Тоти. Таки були, напр., валали Кань и Ракацасенд (*Kány, Rakacaszend*). Тоти римикатоліцкей вири населили валали Абауйдевичер, Бодвараков, Фанчал, Керестете (*Abaújdevecser, Bódvárakó, Fancsal, Keresztéte*), спишских Тотох еванґеликанскей вири до валалу Берет (*Beret*).⁸

У стредку XVIII століття єдна часц черехатских Русинох ведно зоз мучоньскима, ґерембельскима, сегедієвскима, емейдискима (*Múcsony, Görömböly, Szöged, Emőd*) преселела ше до южних крайох Угорскей, до далекей Бачкей (*Bácska*) – до Руского Керестура (*Bácskeresztúr*) 1745 – 1756. и до Коцура (*Kocura*) 1763 – 1767. До даскеліх валалох Сриму и Славонії (*Szerémség* и *Szlavónia*) населили ше концом XVIII століття. Ту и нешка жию Русини и їх язык и литература ище вше жиє. У презвискох бачванско-сримских Русинох жию ище вше назви даскеліх черехатских валалох, цо указує одкаль походза. Таки презвиска: Абоди (*Abod*), Бодваї (*Bódva*), Еделински (*Edelény*), Виславски (*Viszló*) и т. д.⁹

Спрам податкох у церковних матичних кніжках зоз 1746. року видно же медзи дакеди пустима валалами чисто русинско-тотски валали постал валал Ґалвач (*Galvács*). У валалє Сакачи (*Szakácsi*) „жительство бешедовало и по мадярски и по русински но, алє по мадярски з векшеї часци“. Русини бивали у 6 хижох. У валалє Ирота (*Irota*) зоз 28 хижох у 14 жили Русини. У Абоду (*Abod*) зоз 248 жителюх 145 були Русини и 53 Тоти. У Ракацасенду (*Rakacaszend*) Русини у меншини – зоз 106 жителюх 30 Русини.¹⁰

Спрам попису вирнікох мункачовского грекокатолицкого владичества зоз 1747. року у Абауйсолноку (*Abaújszolnok*) жили 19 грекокатолицки фамилии, у Абоду (*Abod*) 12, у Будошу (*Büttös*) 17, у Горнім Вадасу (*Felsővadász*) 18, у Ґадни (*Gadna*) 20, у Ґарадни (*Garadna*) 12, Кані (*Kány*)

14, Саразкеку (*Százazkék*) 18, Ракаци (*Rakaca*) 12 и у Вислове (*Viszló*) 10 фамилии. Попри того, и у филиялах у Ракацсенди, Ґалвачу, Ладбешенеу,

1806. року	Абауй-Торна (<i>Abaúj-Torna</i>)	Боршод (<i>Borsod</i>)	Черехат (<i>Cserehát</i>)
число грекокатолицких вирнікох	19 602	10 035	10 326
число особох з русинским мацеринским я.	11 874	5 605	5 958
число русинско-мадярских билингвалних особох	1 155	1 310	1 529
число особох з мадярским мацеринским я.	4 770	3 121	2 604
число мадярско-словацко билингвалних особох	195	0	112
число особох з словацким мацерин. я.	1 607	0	123

Сакачиу, Томору, Лаку, Ґадяпатиу, Хернаселеду, Хернадвечеу, Горнім Шеноваю, Шелебу, Долнім Ґадю и Горнім Ґадю (*Rakacaszend, Galvács, Ládbesenyő, Szakácsi, Tomor, Lak, Gagyapáti, Hernádszölled, Hernádvécse, Felsőnovaj, Selyeb, Alsógagy, Felsőgagy*) тиж жили грекокатолики.¹¹ 1747. року 200 русински фамилии, односно коло 800 – 1200 особи русинскей националности жили у Черехату.

1806. року ище исную чисто русински валали у Черехату. То шлїдуюци валали: Долні Ґадь (*Alsógagy*) зоз 249, Ґадяпати (*Gagyapáti*) 135, Кань (*Kány*) 400, Перече (*Perecse*) 272, Пустарадвань (*Pusztaradvány*) 177, Кеть (*Kéty* нешка *Baktakék*) 260, Горня Ґадна (*Felsőgadna* нешка *Gadna*) 487, Абауйсолнок (*Abaújszolnok*) 399, Абауйлак (*Abaújlak*) 151, Ирота (*Irota*) 376 и Вислов (*Viszló*) зоз 314 жителями. Валали зоз национално мишаним жительством були: Будош (*Büttös*) 268, Ґарадна (*Garadna*) 121, Горні Вадас (*Felsővadász*) 538, Шелеб (*Selyeb*) 355, Абод (*Abod*) 548, Дебрете (*Debréte*) 69, Памлинь (*Pamlény*) 88, Хомроґд (*Homrogd*) 186, Монай (*Monaj*) 124, Нешта (*Nyesta*) 140, Торнасенцякаб (*Tornaszentjakab*) 95, Керестете (*Keresztéte*) 51, Ґалвач (*Galvács*) 190, Ракаца (*Rakaca*) 637, Ракацасенд (*Rakacaszend*) 176, Торнабараконь (*Tornabarakony*) 144, Сантика (*Szanticska* нешка *Abaújlak*) 45, Хернадселед (*Hernádszölled* нешка припада ґу валалу *Hernádvécse*) 303. У шицких населеньох Черехату

жили 5958 жителє русинскей националности, т. є. хторим ше у церкві служело лєм по русински, 1529 хторим ше наказовало и по русински

и по мадярски, 2604 жителє хтори службу слухали лєм помадярски и 123 жителє, хторим ше наказовало по словацки. Зоз всекупного числа русинского жительствова 417 були крипаки, а спомедзи них 401 оженети и 72 крипаки без хижи.

(Продовжіня в дашим числі.)

Позначки:

1 Veres László: Borsod megye etnikai arculatának változásai a 18. század első felében. In Kunt Ernő, Szabadfalvi József, Viga Gyula (szerk.): *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*. Miskolc, 1984, 32.

2 Pesty Frigyes: *Borsod vármegye leírása 1864-ben*. Miskolc, 1988, 20.

3 H. Németh István (szerk.): *Az 1715. évi országos összeírás*. Budapest, 2004. (Elektronikus dokumentum, DVD).

4 Az 1720-as összeírás (Törzsszáma: N 79, 3131–3132 és 3194 mikrofilmek), Magyar Országos Levéltár.

5 Dobány Zoltán: *A Cserehát történeti földrajza (18. – 20. század)*. Nyíregyháza, 1999, 33.

6 Paládi-Kovács Attila: Kárpátukrán telepök Észak-Magyarországon. In Kunt Ernő, Szabadfalvi József, Viga Gyula (szerk.): *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*. Miskolc, 1984, 131 és Rakaczky István (szerk.): *A Cserehát turistakalauza*. Miskolc, 1998, 251.

7 Kisfalusi János: *A szép Cserehát*. h.n., 2002, 29-34 és Rakaczky István (szerk.): *A Cserehát turistakalauza*. Miskolc, 1998, 269.

8 Dobány Zoltán: *A Cserehát történeti földrajza (18. – 20. század)*. Nyíregyháza, 1999, 33.

9 Zsíros Miron: *Élő felföld I.: demográfiai-etnográfiai útleírás*. Budapest, 1996.

10 Veres László: Adatok Borsod me gye 18. század eleji újratelepülésének történetéhez. In *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei XVII*. Miskolc, 1978-1979, 63.

11 Ember Győző (szerk.): *A munkácsi görög katolikus püspökség lelkészégeinek 1747. évi összeírása. Regnum: egyháztörténeti évkönyv 1944-1946. VI. kötet*. Budapest, 1947, 102-103.

Проф. Др. Михайло ФЕЙСА, Катедра русиністики Університету в Новім Саді

РУСИНИ/РУСНАЦИ СЕРБІЇ/ВОЙВОДИНИ І ЇХ ВАРІАНТА РУСИНСЬКОГО ЯЗИКА (2.)

Обявляю і приєдну до фахової і наукової роботи, зокрих виділяюме пейц хтори источасно представляю і окреми поглава у кнїжках медзинародного енциклопедийного характера, а хтори і руски язык і руску национальну заєдніцу у Войводині представляю Европскій унії і швету („Yugoslav Rusyns: Identity, Culture, Education, Religion” у: *National Minorities in Vojvodina*, Association des Etats Généraux des Etudiants de l' Europe, 1998, 56-67; „Юрославянски Русини (Руснаци) / Rusyns (Ruthènes) de Yougoslavie / Yugoslav Rusyns (Ruthenians)” у: *Multilingual European Guide of Cultural Communities and of Maisons de Pays of Europe*, European Federation of the Maisons de Pays, 2000, 267-278; „Социолінгвістични аспект руского языка: Войводина”, у: *Русинський язык*, ред. Paul Robert Magocsi, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004, 373-383; „Основни характеристики руского языка у поровнаню зокрих славянскими языками”, у: *Славянские литературные микроязыки и языковые контакты*, Тартуский университет – Кафедра славянской филологии и Шведская Королевская Академия литературы, Тарту, 2006, 90-100; „Образованє при Руснацох”, у: *Изученя русинського языка у Мадярщині і за її гатарами*, Вседержавна русинска меншинска самоуправа у Мадярскій, 2006, 29-38).

На численіх наукових сходах ширцом швета, цо по нешка не була пракса, автор тих шорикох представлял руски язык з рижних аспектах. Непреривно бешедовал і о його статусу, заключуючи же язык войводянских Руснацох по лінгвістичних критеріяхово вообще не заслужує же би бул зводзени на уровень диялекта. На вещей заводи представляне і аргументоване одношенє руского языка медзи трома основними славистичними ґрупаціями, аж і на ґрафічний способ, цо на три заводи і опубликоване, і у славистики по нешка не оспорене (оп. напр. штварту референцу висше).

З оглядом же Фейса найанґажованши на медзинародним представляню Руснацох у швеці і сотрудніцтву зокрих рускима/русинским/лемковским енкавами ширцом швета на Трецим Конґресу русинского языка (Краков, Польша, 2007) вибрани є за представителя войводянских Руснацох у Интерреґіональній комісії за кодифікованє русинского языка Конґреса Русинох/Руснацох/Лемкох швета. Пре винїмно розконарує медзинародну русинистичну активносц, як і пре значну анґажованосц на виробку першей енциклопедії русинскій і культури (*Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, 2002), вибрани є і за члена Академії русинскій і культури (2008). Карпатски ареал представля невичерпне лексичне і ортоґрафске жридло за професора Фейсу, а ґу тому жридлу унапрямуює і своїх студентох.

Др Фейса руски язык афирмує і у руским прекладательстве, хторе в остатніх двох децениях спадло на барз нїзки конари. Зокколо сто прекладах Михайла Фейси на релациї анґлійски – руски од окремого значеня перши інтеґрални преклади зокрих анґлійского на руски язык: *Гамлет* В. Шекспира (зок М. Сакач, 1985) і *Алиса у Жемі чудох* Л. Керола (1988), як і преклад *Народ нїодкадз* П. Р. Маґочия (зок А. Говля і Лю. Медешом). Зокдзешаткох прекладах на релациї руски – анґлійски винїмно значни преклад хтори недавно вишол з

друку *The Ruthenians in Serbia* за Национални совет рускей национальней меншини (здогадум же промововани праве у тих просторіях). Обчекуєме же би ше у периоду пред нами руска национальна заєдніца анґажовала і на стимулованю прекладаня вершинских шветових ділох.

Нову методолоґію лінгвістичней анализи, базованей на найсучаснейших анґлістичних і славистичних спознаньох, мож повесц, професор Фейса патентовал у двох своїх лінгвістичних студіях, обявених у розмаху од штирох рокох, а представляних у наукових кругох на вещей заводи. Маюци у оглядзе насампредз тоті факти Америцки библиоґрафски институт професора Фейсу уклучел до своєї визначней публикации под назву *Вельки ум 21. века (Great Mind of the 21st Century)*. То кнїжки *Час і вид у руским і анґлійским языку* (по сербски, 2005) і *Функціонованє конструкції/форми Во у преношеню часо-видових одношеньох у приповедкох Гавриїла Костельника* (2009). Кнїжки опубликовал еден з найвекших видавательох у Войводині/Сербії, „Прометей” з Нового Саду. За тоту другу лінгвістичну студію (публиковану по руски) мр Гелена Медеші пише: „Тоту озбиљну, фундаментальну і насампредз хасновиту студію др Михайла Фейси найширше сом препоручела видавательови за обявлюванє і то пре три основни причини:

1. Студія обяжне доприношенє подполному спатраню дієсловних формох і конструкційох у нашим языку на найсучаснейших методолоґіяхових основох у лінгвістики, хтори незаобиходни у дальших русинистичних і вообще славистичних і анґлістичних вигледованьох;

2. Студія будзе велька помоц професором і наставніком руского языка у обробку дієсловних формох, а студентом оможливи вельо ширше і детальнейше спатриц спомнуту тематику хтора их уведзе як до проблематики контрастивного виучованя двох языкох, так і до проблематики критичного одношеня ґу ґраматичним даносцом;

3. Студія, на концу, і ширшому кругу читачох укаже на

• Автор статії проф. Михайло Фейса (з книжков у руках) на едній із недавных бісід із читателями.

можливості функціонування конструкції/форми Во у преношенню часо-видових одношеньох на нешкайши язык, яки у чаще кодификатора руского языка др Габра Костельника були фреквентни.

Попри спомнутих шесцерих русинистох-лингвистох, треба визначити и Руснацох-лингвистох у Горватскей, тєраз у иножемстве. Слово насампредз о др Евґеніі Барич, чия докторска дисертация *Руски язык у розшипеню медзи прешлосцу и тераиньосцу* закончена ещи 1995. року, алє обявена на горватским языку постгумно (Barić, 2007). По ей шлїдох идзе и др Оксана Тимко-Дітко, хтора потераз обявела магістерску роботу *Ботанична и зоологійна номенклатура бачванских Руснацох* (на українским языку, 1998).

Спомніме и двох окреме значних лингвистох зоз иножемства, хтори дали огромне доприношенє за медзинародну афирмацию руского языка и Руснацох вообщє. Окреме визначне место у русинистици вшелїяк же припада проф. др Александрови Д. Дуличенкови зоз Естонії. За руски язык Дуличенко ше заинтересовал ещи як студент 1965. року и преучєс го по нешка. У велїх своїх роботах Дуличенко писал о общих питаньох языка – о наставаню рускей филології, о важносци Костельниковей *Граматики*, о месце руского языка медзи славянскими литературними языками и його одношеню ґу диялектом зоз котрима бул у контакту. Велї своєю роботи Дуличенко пошвецел проблемом зоз морфології, синтаксиса, лексикології, терминології, стилістики руского языка. Обезпечує и библиоґрафию повойнових роботах зоз русинистици. Значни и його роботи о Костельникови, Надьови, Кочишови, як и о їх улоги у преучованю руского языка. Видзелюєме и діялносц проф. др Иштвана Удвария зоз Мадярскей, хтори ше, медзи иншим, пошвецел и мадяризмом. По його шлїдох крача и Гайналка Фирисова.

Учебніцкей литературы руского языка, односно рускому языку у наставней пракси, чи рускому языку з культуру висловйованя, попри уж спомнутих, Миколи Кочиша и Юлиана Рамача, значну увагу пошвецел и др Яков Кишюгас. Його трилогія за пестованє руского языка з елементами националней культуры унікатна не лєм у рамках рускей националней заєднїци, алє и у одношеню на шицки други национални заєднїци окруженя. Вона модел на хтори ше упатраю други национални заєднїци Войводини. Учебніцка литература, найбаржей дзєкуюци Заводу за учебніки з Беоґраду и окреме главному редактору Рускей редакції, Славкови Сабоови, остатню децению продукує учебніки на винїмно високим уровню.

Кед бизме сцели спатриц обробок руского языка по наукових дисциплинах наиходзимє шлїдуюци стан. Мож повєсц же найвєцей поробєне на лексикоґрафії. Насампредз дзєкуюци проф. др Юлианови Рамачови. За тоту нагоду видзелюєме його капитални твори *Руска лексика*, *Фразеологійни словнік сербскогорватско-руски*, двотомни *Сербско-руски словнік* (у хторим ше як редакторє зявюю и мр Гелена Медєши и др Михайло Фейса) и *Руско-сербски словнік* (у хторим ше як авторє зявюю и др Оксана Тимко-Дітко, мр Гелена Медєши и др Михайло Фейса).

При законченю, або у виробку, и нови лексикоґрафски діла. Професор Рамач напр. закончує *Словнік руского народно-го языка*. Дружтво за руски язык, литературу и культуру, по публикованю сербско-латинско-русского *Словніка медицинскей терминології* (2006), приводзи ґу концу сербско-руско-латинско-анґлийски *Словнік заштити рошлїнох и животного стрєдку* (2010). По конец 2011. року мож обчековац и публикованє анґлийско-сербско-русского *Словніка компютерскей терминології* у виданю Културно-просвитного дружтва ДОК – Коцур. КПД ДОК – Коцур организовало и серию округлих столох, хтора представляла своєфайтову явну розправу о *Правописним словніку руского языка*, хтори вошол до за-

кончуючей фази виробка. Проф. др Михайло Фейса, як ношитель проєкта *Правописни словнік руского языка*, наздава ше же друга фаза проєкта – *Правопис руского языка*, будзе опубликовани неолдуга по *Правописним словніку*.

Автор тих шорикох вообщє не песимиста у вязи зоз розвоєм руского языка. Оддзелєне за русинистику ма квалитетних и перспективних студентох. Штверо з них активно уключени до виробку *Правописного словніка руского языка*, двоє з них у фази обучованя же би ше уключили до медзинародного тима за виробку *Сербско-анґлийского / Анґлийско-сербского словніка*, дзе би мали «випечиц» ремєсло и, ведно зоз професором Фейсом, мац водзацу улогу у виробку *Руско-анґлийского / Анґлийско-русского словніка*. Од них мож обчековац же буду и колеґове и наслїдники професора Фейси. И не лєм од них. Вєкша вєкшина потерашних студентох Оддзелєня за русинистику указую вєкши афинитет ґу рускому языку як ґу рускей литературы, цо резултат консистентней и систематичней роботи лингвистичней часци Оддзелєня/Катедри, а цо ше насампредз евидентно манифєстує и у вибору дипломских и мастерских темох. А прейґ обдуманей менторскей роботи рахує ше дойсц и до *фонетики и фонології руского языка*, и до *осучаснєней синтаксиса*, и до *синтаксиса зложеного виречєня*, и до *розконаруєних соціолінгвистичних виглєдованьох*, и до *системского поровнованя славянских*, и до *контрастираня неславянских языкох* и др.

Случай руского языка хтори у урядовим хаснованю даскельо децениї, як у покраїнских орґанах так и на території шейсцох општинах у хторих Руснаци жию у значним чишлє, у каждам случаю приклад за визначованє пред велїма розвитама європейскими дружтвами и державами.

Войводянски Руснаци у Сербії маю, праве як и други припадніки националних меншинох, можливосц очуваня и розвою свогого национального идентитєта у обласцох ґарантованих зоз Уставом и законами. Нови законски статус оможлївєл рускей заєднїци основац два барз важни институції – Национални совет рускей националней меншини и Завод за культуру войволянских Руснацох. Док Завод основани за культуру у найширшим смислу, Национални совет рускей националней меншини основани за штири обласци у хторих руска заєднїца ма заґарантовани права – за культуру, за образованє, за информованє и за урядове хаснованє языка и писма. Зоз снованьом Национального совета рускей националней меншини руска меншина ма можливосц, з єдного боку, очувац и розвивац елементи свогого идентитєта, т. є. очувац и унапредзиц своєю културни, язични, вирски и други специфичносци, и, з другого боку, участвовац у дружтєвним живоце и дзєлїц политичну управу власц. Гоч етнокултурни розвой медзи Руснацами у Сербії / Войводини застановени з войнами стрєдком 1990-их рокох у бувшей Югославії, вон ше поступнє обновлює, а дзєпоєдни аспекти аж и унапредзєни.

ЛИТЕРАТУРА

- BARIĆ, E. (2007), *Rusinski jezik u procijepu prošlosti i budućnosti*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ДУДАШ, Н. (1997), ред., *Русински / Руски писни*, Нови Сад: НВУ Руске слово, Організація Русинів у Мадярску.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (1981), „Русинский язык” у: СУПРУН, А. Е. и КАЛЮТА, А. М. (1981), *Введение в славянскую филологию*, Минск: Высшая школа, 132-134.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (1995), *Jugoslavo Ruthenica I, Roboti z ruskej filologiji*. Нови Сад: Руске слово.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (2002), *Кнїжка о руским языку* (умноженє як рукопис, без рецензентох), Нови Сад: НВУ Руске слово, Дружтво за руски язык, литературу и культуру.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (2009), *Jugoslavo Ruthenica II, Roboti z ruskej filologiji i istoriji*, Нови Сад: Филозофски факултет – Оддзелєне за ру-

синистику, НВУ Руске слово.

ФЕЙСА, М. (1990), *Англијски елементи у руским језику*, Нови Сад: Руске слово.

ФЕЙСА, М. (1997), „Карпатскоц коцуризмоз“ у: *Зборник роботох зоз III конгреса Русинох / Руснацох / Лемкох*, Руски Керестур: Руска матка, 155-168.

FEJSA, M. (1998), „Yugoslav Rusyns: Identity, Culture, Education, Religion“ in: *National Minorities In Vojvodina*, Novi Sad: Opšte udruženje studenata za Evropu / Association des Etats Généraux des Etudiants de l' Europe, 56-67.

FEJSA, M. (2000), „Југославјански Русини (Руснаци) / Ruthènes de Yougoslavie / Yugoslav Rusyns (Ruthenians)“ in: *Multilingual European Guide of Cultural Communities and of Maisons de Pays of Europe*, Le Cannet: European Federation of the Maisons de Pays, 267-278.

ФЕЙСА, М. (2004), „Социолінгвистични аспект руского језика: Войводина“ у: *Русинський язык*, Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 373-383.

ФЕЈСА, М. (2005), *Време и вид у русинском и енглеском језику*, Нови Сад: ИК Прометеј, Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет – Одсек за русински језик и књижевност.

ФЕЙСА, М. (2006), „Образоване при Руснацох“ у: *Изучења русинског језика у Мађарцини и за її гатарами*, Вседержавна русинска меншинска самоуправа у Мађарској, 29-38.

ФЕЈСА, М. (2005), „Положај русинске националне мањине“, Међународни научни скуп Положај националних мањина у Србији, САНУ, 24-26. новембра 2005, Београд, у: *Књига резимеа*, Београд: Српска академија наука и уметности – Међународни одбор за проучавање националних мањина и људских права, 36-38.

ФЕЙСА, М. (2007), „Основни карактеристики руского језика у поровнању зоз другима славјанским језицима“ у: *Славјанские литературные микро-языки и языковые контакты*, Тарту: Тартуский университет – Кафедра славјанској филологији, Королевска шведска академија литературе, историји и древности, 90-100.

ФЕЙСА, М. (2007), гл. ред., *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*, Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК – Куцура.

ФЕЙСА, М. (2007), „Характеристики лингвистичнеј творчосци Гавријла Г. Нађа“, у: *Studia Ruthenica*, 12, Дружтво за руски језик, литературу и културу, 115-124.

ФЕЙСА, М. и МЕДЕШИ, Г. (2007), „Правописни проблеми руского језика у Войводини“ у: *Jazyková kultúra a jazyková norma v rusínskom jazyku*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav regionálnych a národnostných štúdií.

ФЕЙСА, М. (2008), „Примарни модале у приповедкох Гавријла Костельника“, у: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књ. XXIII-2, Филозофски факултет, Нови Сад, 247-262.

ФЕЙСА, М. (2008), „Руски језик у урядовој сфери“, у: *Русинський язык меджі двома конгресами*, Пряшів: Світовий конгрес Русинів, Інститут русинського језика і култури Пряшівској універзитету в Пряшові, 92-95.

ФЕЙСА, М. (2008), „Учебник за почетне виучоване англијског“, *Ерато над Куцуром / Коцуром*, 12, ИК Прометеј – КПД ДОК – Коцура, 25-27.

ФЕЙСА, М. (2008), гл. ред., *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) II*, Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК – Куцура.

ФЕЙСА, М. (2009), „Највисши ступењ меншинског образовања“, у: *Карпатские русины в славянском мире*, Москва – Братислава: Univerzita Komenského v Bratislave – Filozofická fakulta – Katedra všeobecných dejín, Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова – Исторический факультет – Кафедра истории южных и западных славян, 257-269.

ФЕЙСА, М. (2009), „Тенденције розвоју нормованја руского језика войводјанских Руснацох“, у: *Труды и материалы*, Москва: Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, 177.

ФЕЙСА, М. (2009), *Функционисане конструкциј/форми Во у преношене часо-видових одношенях у приповедкох Гавријла Костельника*, Нови Сад: ИК Прометеј, Филозофски факултет – Одделене за русинистику.

FEJSA, M. (2010), „Dvojezičnost kod rusinske dece u Vojvodini“, Konferencija Unapređenje dvojezičnosti i interkulturalnosti kod dece u Vojvodini, Pedagoški zavod Vojvodine, 15. decembra 2006, *Zbornik Pedagoškog zavoda*, br. 6, Pedagoški zavod Novi Sad, 69-73.

ФЕЙСА, М. (2010), *Нова Србија и њена русинска мањина / Нова Србија и њи руска меншина / The New Serbia And Its Ruthenian Minority*, Нови Сад: Издавачка кућа Прометеј – Културно-просветно друштво ДОК.

GAVRILOVIĆ, S. (1977), „Rusini u Bačkoj i Sremu od sredine XVIII do sredine XIX veka“, *Godišnjak Društva istoričara Vojvodine*, Novi Sad: Društvo istoričara Vojvodine.

ГУСТАВСОН, С. (1983), „Руски језик у Југославији – дијакрония и синхрония“, у: *Творчосц*, 9, 20-30.

ХОРЊАК, М. (2006), „Бачко-сремски Русини“, у: *Русини / Руснаци /*

Ruthenians (1745-2005) I, Нови Сад: ИК Прометеј – Филозофски факултет – Одсек за русинистику – КПД ДОК, 25.

КОСТЕЛЬНИК, Г. (1975), *Проза*, Нови Сад: Руске слово.

КОЧИШ, М. М. (1971), *Правопис руского језика*, Нови Сад: Покрајински завод за издавање учебника.

КОЧИШ, М. М. (1977), *Граматика руского језика: Фонетика – морфологија – лексика I*, Нови Сад: Покрајински завод за издавање учебника.

КОЧИШ, М. М. (1978), *Лингвистични роботи*, Нови Сад: Руске слово.

ЛАБОШ, Ф. (1979), *История Русинох Бачкей, Сриму и Славониј 1745-1918*, Вуковар: Союз Русинох и Украјинцох.

MAGOCSI, P. R. (1996), „The Rusyn Language Question Revisited“, in: *A New Slavic Language Is Born*, New York: Columbia University Press.

МАЋОЧИ, П. Р. и ФЕЙСА, М. (1998), *Бешедуйме по англијски и по руски / Let's Speak English and Rusyn*, Нови Сад: Руске слово.

MAGOCSI, P. R. i POP, I., editors, (2002), *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press.

MAGOCSI, P. R. (2004), red., *Русинський язык*, Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.

MAGOCSI, P. R. (2006), *The People From Nowhere: an illustrated history of Carpatho-Rusyns*, Uzhorod: Valerii Padiak Publishers.

МАЋОЧИ, П. Р. (2009), *Народ ніодкадз: илустрована история Карпатских Русинох*, Ужгород, Нови Сад: Видавельство Валерия Падяка, НВУ Руске слово.

MEDJEŠI, L. (1993), „The Problem of Cultural Borders in the History of Ethnic Groups: The Yugoslav Rusyns“, in: MAGOCSI Paul R., ed., *The Persistence of regional Cultures: Rusyns And Ukrainians In Their Carpathian Homeland And Abroad*, New York: Carpatho-Rusyn Research Center.

МЕДЕШИ, Г. (2008), *Јазик наш насущни*, Нови Сад: Дружтво за руски језик, литературу и културу.

НАДЬ, Г. Г. (1983), *Лингвистични статі и розправи*, Нови Сад: Руске слово.

НАДЬ, Г. Г. (1988), *Прилоги до исторіи руского језика*, Нови Сад: Руске слово.

ПАП, Ю. (2008), *Good morning! We Learn English / Добре рано! Учиме ше по англијски*, Нови Сад: Дружтво за руски језик, литературу и културу.

ПАПУГА, И. (2000), *Руска гимназия*, Руски Керестур – Нови Сад: ОШИГ Петро Кузмјак, Дружтво за руски језик, литературу и културу.

ПЕТРОВИЋ, Д., НИКОЛИЋ, Г. (2009), *Геополитика савремене Украјине*, Београд: Институт за међународну политику и привреду.

РАМАЧ, Ю. (1983), *Руска лексика*, Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Институт за педагогију – Катедра за руски језик и литературу.

РАМАЧ, Ю., ФЕЙСА, М. и МЕДЕШИ, Г. (1995, 1997), *Српско-русински речник / Сербско-руски словник*, I-II, Београд – Нови Сад: Завод за учебники и наставни средства, Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски језик и литературу, Дружтво за руски језик и литературу.

РАМАЧ, Ю. (2002), *Граматика руского језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

РАМАЧ, Ю., МЕДЕШИ, Г., ТИМКО-ДИТКО, О., ФЕЙСА, М. (2010), *Руско-сербски словник / Русинско-српски речник*, Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски језик и литературу, Завод за културу войводјанских Руснацох.

Руснаци у Србији – Информатор (2009), Руски Керестур: Национални совет рускеј националнеј заеднице, Завод за културу войводјанских Руснацох, НВУ Руске слово.

САБО, С. (2008), „Завод за издавање учебника од снованја по нешка“, у: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) II*, Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК – Куцура, 319-324.

СЕГЕДИ, К. (2007), „Русинисти-лингвисти“, у: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*, Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК – Куцура, 248-252.

SPEVAK, Z. (2006), „(Postoje li) evropski standardi u obrazovanju nacionalnih manjina“, in: *Evropske dimenzije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja*, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet – Odsek za pedagogiju, 124-128.

СТОЈАНЉИЧ, Н., ПИЈАНОВИЋ, П., ТАМАШ, Ю. и САБО, С. (1996), ред., *Руснаци / Русини 1745-1995*, Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Филозофски факултет – Катедра за русински језик и књижевност.

СУПРУН, А. Е., КАЛЮТА, А. М. (1981), *Введение в славянскую филологию*, Минск: Высшая школа.

ТАМАШ, Ј. (1984), *Русинска књижевност: Историја и статус*, Нови Сад: Матица српска.

УДВАРИ, И. (1985), „Фонетичне адаптоване мађарских словох у бачванско-сримским руским језику“, у: *Творчосц*, 11, 40-62.

ЖИРОШ, М. (1998), *Бачванско-сримски Руснаци дома и у швец 1745-1991*, II, Нови Сад: Грекокатолічка парохія св. Павла и Петра.

Одкриття

Др. Грігорія Жатковича, бывшого ґубернатора ПР, о Підкарпатській Русі (2.)

Вышепомянутый *Memoire*, ведно з документами і придатками, предложен был чехословенскими мировыми делегатами Мировой Конференции.

Из вышепомянутого і из тех доказов, которые следовати будут, нит ани того наименьшого сомнінія о том факті, что Русины глядали унию, синонимну с федерациєю, с Чехословенским штатом, в границах задоволительных для Русинів, т. й. в границах честных і справедливых.

Через интервенцію др. Бенеша Руска Комиссия в Парижі приобрела аудиенцию у полковника Гоусе, который в неприсутности Пресидента Вилсона был начальником Американской Мировой Комиссии, дня 17-го февраля 1919, і с паном Тардieu, членом Французской Мировой Комиссии, тогда председателем всемогущего десяти членового комитета, дня 24-го февраля 1919. Пред обоими сімі цілому світу знанными мужами, дипломатами, я, в імені Русинів спішил лічно с копиями потребных информативных документов, ведно с короткою історією акції Русинів до того дня. О натурі і результате сіх конференцій я информовал др. Бенеша писмами, датованными дня 22-го февраля 1919 і дня 25-го февраля 1919. При сем пункті интересантным есть примітити, что так Пресидент Вилсон, як Штатный Департамент (Министерия Заграничных Діл) Соединенных Штатов были дня 19-го новембра 1918 і дня 27-го новембра 1918 респективно.

Приобрівше інформацію дня 3-го марта 1919, что пропонованна унія на основе предложенных фактов достала приятное решение со стороны так званной Специальной Пяти Членовой Комиссии, Руска Комиссия вложила дальші требования в руки др. Карла Крамаржа і др. Едуарда Бенеша, іменно дня 4-го марта из дня 3-го марта респективно, которые требования тепер знанны суть як „четыринадцать точек“. Дня 4-го марта по полудні Американска Комиссия Русинів рушлася до Праги, лішивше др. Бескида в Парижі.

Дня 10-го марта 1919 Американска Комиссия Русинів конферовала с Пресидентом Масариком, предложила ему копии всіх вышепомянутых документов, ведно с копією „четыринадцать точек“. Комиссия сейчас потом рушлася до Братиславы, гди конферовала с министром Др. Шробаром, і потом рушлася до Подкарпатской Руси, прибывше в Ужгород дня 15-го марта 1919.

Пред приходом в Ужгород Комиссия кон-

феровала с репрезентантами Пряшевской Руской Народной Рады в Пряшеві, которая одобрила все, что сдѣлано было до того дня і уполномочила Американску Комиссию працювати в интересі соединения трех Народных Рад, іменно Пряшевской, Ужгородской і Густской, каждая из которых желала аутономію для Подкарпатской Руси, но іскала федерацию і союз с различными країнами іменно: Пряшевска Рада с Чехословенском, Ужгородска Рада с Мадярщиною і Густска Рада с Україною. Работа приведения сіх трех рад к общему порозумінію і содействию спішлася с необычайно великою быстротію і успіхом, і хотя я лічно принужден был концем апріля спішити в Париж, іскаючи дозволение от Мировой Конференции для чехословенского войска заняті территорию восточную часть от ріки Ужа (Унг), которая территория в том часі окупована была мадьярскими большевиками, союз трех Рад отбылся в полном согласіи дня 8-го мая 1919 в Ужгороді – дня моего возвращения из Парижа.

На вышепомянутом собраніи с дня 18-го мая уполномоченны репрезентанты всіх трех независимых Рад организовали одну общу центральну раду под іменем: „Центральна Руска Народна Рада“ і между іными одоголосно одобрили акцію американских Русинів. Следующіи суть выгаі из протокола сего собранія описующі факта дотычно вопросов претрактowanych в сем экспосе-і, іменно:

Цитация: Сторона 5: „Др. Ілія Гаджеґа разбѣрает требования наши о головных ділах аутономіи нашей. Одін славный писатель говорит, что только таких народов можно федеративно соединити, которые суть одинакого племені, одинакой думкі і одинакого чувства. Наши Американе збачили се і зато просили Вилсона (Слава! Слава!) жебы мы с чехословаками соединилися. Резолюция его:

Чехословенский штат і Карпатска Рус сполучены в єдну державу – с єдным правом гражданства – представляют єдно государство, которое в заграничных, военных і финансовых ділах обще управляется, в прочих же ділах Русский Штат самостоятельно своїми законодательными властями сам себе управляет; толковым языком войска, рекрутованного на Руси, должен быті русский, с рускими офицерами.“ Одоголосно пріято.

Сторона 8. Аугустин Волошин ... отзивающіся на важность соединения всіх сіл, предложит доклад о соединении рад: Густской,

Ужгородской і Пряшевской в одну Центральну Русску Народну Раду. Цілями которой были бы і, вообще защітати интересы русского народа, 2, пріготовити устрій адміністрації і просвітительной діятлености нашего русского штата. Собраніе резолюцію сію одоголосно і с одушевлением пріяло.

На собраніи дня 15-го мая 1919. Центральна Руска Народна Рада отпоручала мене Пресиденту Масарику за организующего министра их штата, что следующего дня было мені лічно доручено, як то відно из протокола с дня 16-го мая, из которого цитую следующіи:

Цитация: Сторона 17, печатанный протокол. „Председательствующій прівітает Грігорія Жатковича, як почетного председателя Центральной Русской Народной Рады, і уведомляет его о єдноголосном желаніи Рады, чтобы он пріял на себе не лехку, но для нас преважную задачу организации нашей аутономіи, і тобы был нашим первым министром.

Господін Др. Грігорій Жаткович поблагодарит Раді за довірє і заявит, что он готов всі свої сілы пожертвовать для блага своего народа. Из моральных і семейственных причин не может остатися конечно в Еуропі, єднако без нарушения своего американского гражданства готов пріяты участие за нисколько місяцев в организации Русского Штата, еслі і Пресидент Масарик одобрит наше предложение.“

На том самом собраніи Рада конкретно одобрила акцію Американских Русинів і особенно „четыринадцать точек“, предложенны репрезентантам Чехословенской республики.

Цитация Сторона 17. „От імені комиссии, высланой в діла пріготовления плана договора і требованый Русского Штата совзором аутономіи, Др. Ілія Гаджеґа предложит, что комиссия вообще пріяла точки американской комиссии.

Цетральна Рада одобряет решение комиссии і по Меморандуму Американских Представителей составит план своїх требований в следующіи:

Первый раз: Русины будут составлять независимый штат в Чехословенско-Русской республике.

Другіи раз: Граница Угро-русского штата установлена будет.

(Продовжіня в далшім числі.)

Джон РІГЕТТИ

У Северній Америці ославили День карпатських Русинів

Кідь Світовий конгрес Русинів выголосив, же Русины на цілім світі бы мали святковати **День карпатських Русинів**, ниhto не знав, як барз собі то ку сердцю возьме їх америцька комуніта. В Северній Америці є много русиньскых організацій, але было праві **Общество карпатських Русинів**, котрого не так давны ославы Дня карпатських Русинів притягли увагу людей і цілім регіоні і країні.

Североамерицька комуніта собі зволила за День карпатських русинів **26. октобер, бо в тот день 1918 року Середньоевропейскый конгрес на своїм засіданю у Філадельфії (штат Пенсільвенія) верейно узнав карпатських Русинів за самостатне етнікум Европы**. Общество карпатських Русинів ся рішыло зорганізувати ославу штонайближше к тому датуму. Выбранный був **16. октобер 2010**, кідь в тот день проходить річна громада ёго членів.

Тот день ся складав з трёх главных пунктів програму. Зацало ся то **Русиньскым фестивалом**, по котрім наслідowała членьска громада **Общества** і наконець была тіпична **Русиньска забава**. Ціле пообідя проходило в просторах **Народного і освітнього центра карпатських Русинів у місті Манголл, штаті Пенсільвенія**.

Хто хотів, міг собі дати зробити свій родоштом і здобыти так веце інформацій о своїх предках. Фестивал був приступный широкий публіці а люде різних верств собі ту могли купити і русиньскы кулінарскы спеціаліты. Отворений був і склеп із сувенірами, в котрім ся продавали русиньскы вышивкы, предмети з дерева, книжкы, як і русиньскы крої і заставы. **Золотым клинцем програму але было святочне отворіня новой выставки в музею того великого культурного центра**, котра забрала ціле едно крыло. Уж вечур перед тым ся одбыло офіціалне отворіня той выставки, рецепція про позваных гостів, міджі котрыма не хыбовали ани представителі польского і словенського конзулату, што діють у Піттсбургу. Нову выставку приправила кураторка музею **Марія Сілвестрі**, котра тыж заступать Северну Америку у Світовім форумі русиньской молодежи.

Частьми експозиції той выставки суть:

- **Родина Пола Варголы** — тота самобытна експозиція обсягує вытварны роботы брата Енді Варгола — Пола, ёго жены і дітей, як наприклад, намалёваны великодны писанкы ей дівкы. **Пол Варгола** зо женов і дакотрыма дітми і внуками самы взяли участь на святкованю Дня Русинів.

- **Русиньскы народны крої зо Спіша**, міджі котрыма суть женьскы крої з русиньскых сел Литманова, Орябина, Торискы, Якубяны і Койшов.

- **Укажкы поужытя русиньского языка в Америці**, враховано фасцінуючих выдань книжок і матеріалів выдаваных по русиньскы в США першов імігрантськов комунітов, як і в языку, котрым говорили дома, в родній русиньській домовині.

- **Розсягла збірка особных річей Грігорія Жатковіча**, першого губернатора Підкарпатської Руси у тогышнім

Чеськословенську.

- **Найінтереснішы русиньскы предмети з великой збірки Общества карпатських Русинів**, котры походят з їх родного краю в Европі і од америцькой комуніты.

Стовкы людей із цілой країны пришли попозерати выставку і сучасно здобыти много новых знань.

По Русиньскім фестивалі і святочнім отворіню новой выставки наслідowała річна членьска громада Общества, на якій взяли участь представителі 7 із 11 філіалок із 13 америцьких штатів.

Шпеціалныма гостями стрічі были **Теодор Жатковіч і Конні Жатковіч, діти Грігорія Жатковіча**, котры у своїм приговорі росповіли о задачі їх родины в америцькій русиньській комуніті і функції їх отця як першого губернатора Підкарпатської Руси. *„Про нас америцьких і канадських Русинів то був великий зажыток мати в нашім культурнім центрі нараз родину Енді Варгола і потомків Грігорія Жатковіча. Была то досправды історична подія,“* повів **Джон Рігетті**, председа Общества карпатських Русинів у США і представитель Северной Америки у Світовій раді Русинів.

По громадї ся зачала традична **Русиньска забава**, на котрій понукали русиньскы їдла і до танця грала група **Руськы музиканты**. Тоты, котры не знали русиньскы танці, могли ся навчіти чапаш, карічку і чардаш од **Діна Полокы**, директора піттсбурського фолклорного колективу **Славяне** і председа піттсбурськой філіалки Общества карпатських Русинів.

Наступный день Народного культурного і освітнього центра ся став місцем **стрічі представителів Североамериканского здружіння карпатських Русинів**, котры дискутовали о визначных вопросах Русинів у Северній Америці. ■

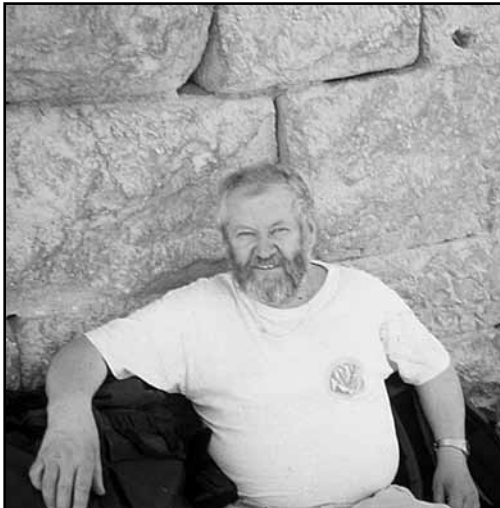

• **Пол Варгола (брат Енді Варгола), Конні Жатковіч Аш і Теодор Жатковіч (діти першого губернатора Підкарпатської Руси Грігорія Жатковіча) як честны гості на Дню Русинів у Манголлі стоять перед образами П. Варголы.**

Йозеф ТЕРЕК, Карол ВАСИЛЬКО

Піраміди з бетону

Інспіраціов к написаню той статі была пригода в приємній малій винарні при перезеранню артефактів з мезопотамських ставеб. Управа поверху припоминала умеле каміня. Іщі бівшим доказом было писмо на окремих звышках каміня з років 2 500 і 1 600 до нашої еры, коли писатель зробив, видно, одпечатки писма до болотяного ставебного матеріалу. Деталнішы баданя геологічного і статічного характеру не принесли серьёзны доказы, і хоць много геологів не докаже точно становити розділы міджі умелым і природным камінём. Матеріал бив оброблений на основі уж скоріше публікованых Дейвітсоновых і інших работ. Може то было так, але може то было з будованём світових монументів і кус інакше. Охабме простор на роздумованя читателям.

• Йозеф Терек під пірамідов у Гізі.

Каждорічно тісячі путувателів, доволенькарів завітать до Егїпта. Міджі великим множеством цілосвітових Най ..., попри Червенім морю і колосалных історічных ставбах релігійного характеру домінують **піраміди**. Аж нереально великы копы каміня не дають, абы ся навщівници не задумовали над їх змыслом і технологіов будованя. Подля археологів а історіків здобывали ставбарі камінны блоки в недалеких, але і оддаленішых камінёломах і транспортовали їх на великаньських рампях аж на вершину піраміды. Велику піраміду творить **2,5 міліона камінных блоків**, із котрых векшына мать вагу 2 тоны, але суть і векшы – аж до 70 тон, і забудованы суть у вышці 40 метрів. Фасцінує способ їх обробліня з **нереалнов точностів**, а то на 0,2 мм. При тогдышній кількості жытелів Егїпта, т. є. коло 5 міліонів людей, то мусила быти величезна затяж економічна, організачна і часова – выбудовати такы ставбы. На місці суть похыбности і вопросы:

Як мож было такы многотонны блоки так прецізно обробити і зарівновати з точностів на десятины міліметра? Чом ся дотеперь не нашли робочі інштрументы, якы ся хосновали при їх оброблёваню, але не нашли ся ани просторы, де десятки тісячі робітників цілы roky будовали піраміды, бывали і стравовали ся? При такій кількості робітників по цілы roky на єдній ставбі было бы то тяжко досягнути і днесь. Ани погляд, же были пересуваны камінны блоки на деревяных валцах тыж барз не обстоіть. В Егїпті николи не бив достаток дерева, окрем дятловых палем.

Обявив ся погляд, якый спохыбнив і розрушав погляд верейности їх будованя. Старовікы Егїптяне не пересували великаньскы камінны блоки з камінёломів, але **піраміды будовали одливанём якогось бетону аж на самій ставбі**. Теорію о умелім походжіню вапняковых блоків представив світу кінцём 70-ых років минулого стороча французький апатыкарь і хемік **Йозеф Давідовіч**. Выроблений умелый камінь є выслідком геополімерізації. К тому погляду дошов основатель і директор Інштитуту геополімерів у фанцузькім Сант Куеліні уж перед веце як тридцятьма роками. **Автор теорії полімерів у ході 10 днів доказав выробити два многотонны умелы блоки, барз подобны тым, котры были поужыты при будованю Великой піраміды в Гізі**. Наперек тому археологы нову теорію не прияли як мало правдоподобну.

Новшы выскумы пірамід єднозначно спохыбнують барз комплікованый транспорт дакілько тон тяжкых камінных блоків на много десяток кілометрів. **Велика піраміда в Гізі мать розміры фундаменту 232 x 232 м і вышку 146 м. Найблизшый камінёлом бив в Асуані, одкы было треба транспор-**

товати по Нілі 7 міліонів тон каміня в кількості 2 500 000 квадратів і поставити з фантастичнов точностів до сістемы ходеб і комор. Професор хемії і директор археологічного выскуму в Маямі збогатив теорію о умелім походжіню пірамід, котра ся обявлять все з векшов фреквенціов. Подля той теорії ся хосновав **натрон**, котрый змішаний із **глинов, кремїчїтанами і нільським болотом**, котре обягує алуміній, арзен і пісок, стугне на коекзістенцію подобну бетону. Тот мать подобне зложіня як природный камінь. Аналізы потвердили, же густота в коцці каміня є высша в спідній часті, як на верху, што свідчїть о седїментації субстанції ку дну при тугнутю. **В єднім блоку каміня ся нашов докінця людський волос**. Близкий час укаже правду, мож ся але додумовати, же часть пірамід была будована класічно в періоді, кідь ся минули матеріалы на створіня „**камінного цїменту**“. Тыж ся знать, же егїптськы мурници хосновали на становлїня вертикалы **оловніцю** (камінь привязаный на мотузку) а на становлїня горизонталы **кроквіцю** (оловніцю на правоуглім тройголнику).

Баданя але продовжовало дале наперек скепсі егїптологів. Дейвідсонова теорія заінтересовала професора **Міхаєла Барсоума** з Універзіты в Декселу. В ході скоро пятрічного баданя робив експеріменты і міряня з потенціалными матеріалыма, схоснованыма при будованю пірамід.

Наміряны параметры поріновав зо седїментованым вапняком. У взорках нашов сліды скорых хемічных реакцій, котры в природі не суть каждоденными. Аналізованы взоркы з каміня пірамід мають незвычайну орьєнтацію фосілных улїт, таку, яка бы vznikла при реагломерациї, а така ся не на-

ходить в камінію в камінеломі. Подобно была становлена бівша кількість бублин подобных тым, якы vznikають при маніпуляції з ілами. У взорках був найджений і оксид кремичітый. Вшыткы тоты реалії підтверджують, же блоки не суть з природного камінного вапняка. Многотоновы блоки мають **высокий обсяг воды**, незвычайный про сухой природный вапняк, котрый ся находит на Гізькій рівнині. Їх атомы навывше не суть сформованы подля реґулярной схеми. Такы знакы не найдеме в ниякім седіментованім природнім вапняку. Міджінародный тім одборників порівнавшість фалатів природного вапняка з Гізькой рівнини і пять взорок із пірамід і пришов к результату: **камінь з пірамід є умелый**.

Подля них каміня не были на ставбу тяжко транспортованы, але одливаны до припраленого шалунґу все на найвысшій уровни ставбы. Мнякый вапняк був здобываний на воґкых южных полонинах Гізькой рівнини і роспушчаний у базенах водов із Нілу. Воґку змішанину транспортовали робітници до привлёваных форм (шалунґів) із деревяных дочок. **На основі розділів природного і умелого каміня баданя указало, же піраміды в Гізі ся складають з двох сорт каміня, але тых умелых было 95 – 97 %. То высвітлює точность покладаня каміня і доконалость шпар міджі нима. Мож то было досягнути лем технологів поступного бетонованя квадрів.** Теорію ллятого бетону підтверджують і розділы в густоті пірамідовых квадрів, котра в спідній части была векша. У верхній части наспак, была рідша і повна бублин воздуху. На основі далшых рахунків дошов Давідовіч к выслідку, же на ставбу Хеопсовой піраміды бы так не требало веце як 1 500 робітників.

Сперечаня міджі класічними еґіптологами і представителями новой теорії будованя пірамід в сучасности є на мертвій точці. Про далшы баданя треба мати веце каміня з пірамід, а то еґіптські уряды не хотять поволити.

Доказы о умелім камінію находиме прямо або непрямо в самій історії будованя пірамід із научных анализ, археологічных доказів, ероґліфных текстів, реліґійных і історічных аспектів. Перед першов пірамідов, збудованов з каміня, будовали стары Еґіптяне імпазантны будовы з непаленых іловитых цегел. Є то приклад великих задушных храмів II. дїнастії, наприклад, храму Хасехмеевоґо (р. 2 730 до н. е.). О двадцять років пізніше **Джосер** приказує **Імґотепови**, жебы му збудо-

• Карол Василько при монументах у Стонгенджі.

вав камінный будинок, котрый бы стояв навікы. Писарь Імґотеп реалізує ёго приказ: **вынашов реаґломерованный камінь** (р. 2 650 до н. е.) і **став ся архітектором першой піраміды Еґіпта**. Місто того, жебы схосновав непалены цеглы з ілу, просто іл вымінив за реаґломерованный вапняк і заховав тоту техніку на одливаня цегел. Зато є перша піраміда побудована з малых цегел, якых розміры ся поступно звекшують. Тогды ся вырабляли прямо на місцю, де ся здобывав камінь, в часі заплав Нілу, пізніше были перенесены до піраміды.

Імґотепів вынаход ся здоконалує при будованю пірамід III. і IV. дїнастії. Найважнішым матеріалом є **вапняк**. Аналіза ґеохеміка **Клемма** доказує, же **97 – 100 % блоків пірамід походить з верьсты мягкого і іловитого вапняка**, котрый ся находит у Ваді долов під Гізьков рівнинов. Подля еґіптолога **Легннера** хосновали Еґіптяне мягкий і дробивый вапняк, котрый не мож поужыти як камінь з камінелому. Робітници не поужыли твердый і густый вапняк, який ся находит недалеко пірамід, аж з малыма вынятками, при оправах в пізнішій часі. Ґеолоґ **Ґаурі** доказує, же тот вапняк є крегкий, бо обсягує іловиты матеріалы (главно **каооліт**) чутливы на воду, што высвітлює екстремну крегкость тіла сфінґы, затля што голова была вытесана до твердой ґеологічной верьсты, котра не підлігати корозії уж 4 000 років. Тот **мнякый іловитый вапняк** є вгодный на аґломерацию і навывше обсягує природны реактивны ґеополімеричны присады, як **каоолініт**, без котрого ся не мож обыйти при виробі ґеологічного ґіту (ціментова маса) і при утриманю ґеосінтезы.

На приправу **вапняковой масы** не треба товчі камінь, бо він ся лег-

ко роздроблює у воді Нілу почас заплав (Веб або Ваді суть в тім часі під водов). К тій масі ся придадуть реактивны ґеологічны матеріалы (**мафкат** – гідратованный кремичітан мідьнаты і глинистый, котрый ся у великій мірі здобывав за Хуфоновых часів у Сінайских банях), **сіль еґіптський натрон** (углічітан содний, котрый ся в малых концентраціях, але на векшых плохах находит во Ваді Натрун) і **вапно**, яке ся здобывало з попілья ростлин і дерева. Тота вапнякова маса ся перенесла в кошах, высыпала до шалунґів і притолочіла ся. То вшытко прямо на ставбі. Тот вапняк реаґломерованный ґеохемічнов реакціов природнє твердне і мож з нёго вытворити барз певны блоки. Тоты ся потім складають із **90 – 95 % природного вапняка** у формі уламку з фосілными улїтами і **з 5 – 10 % ґеологічной спуючой масы** (тзв. ґеополіметрічного ціменту) на основі алумініосілікатів. Коротко повіджено, в тых часах вырабляна малта є омного якостніша як бетон, поужываний в сучасных условиях.

Але дость ґеохемії, бо то є уж про обычайных чітателів барз компліковане а може і нудне. Інтереснішый може є вопрос – чом нараз перестали будовати піраміды? Поґробна архітектура ся змінила. Гробы ся зачали пересувати під землю. Еґіптологы говорять о помалім заникну еґіптської цивілізації. Давідовіч є того погляду, же на тоту зміну має логічну одповідь. Выходить з нечеканого убытку жрідел реактивных мінералів, главно **тіркісу і вапна** виробленого з попілью палем. До ґіґантічных проєктів ся, подля нёго, за влады найвекшых ставителів **Снофрева, Хеопса і Хефрена** запоєвала своїм способом ціла країна. Наприклад, додаванём тзв. попільевого

• Клинове письмо на стовбурі камені з області Марі (Сирія) з періоду коло 1 600 років до нашої ери.

вапна, што было повинностів каждой египтської родини, котра пекла хліб. Затоже потреба все росла, росло і вирубована дятлових палем. То вело к екологічній і польногосподарській катастрофі. Палмові гаї, котрі окрем уроджаю дятлів хранили і інші рослини перед горячим сонцем, зникли. Настав голодомор. Затоже дятлова палма росте помалу і пройде цілих десять років, поки ся обновиць знищений гай, не зіставало ніч інше, лем скінчити виробу попільного вапна. Вычерпали ся жрідла на Сінаю, котрі додавали і далші компоненти, главно мафкат, без якого не мож провести дакотрі реакції геополімеризації і зліпшує тверднута масы. Недостаток сировини, видно, принутив фараонів к технологічним уступкам, также вымінили камінь за палены цеглы. З нима але не была шанса побудувати такы ставбы, якыма суть піраміди в Гізі. І намого меншы ся поступно перемирили на копы глины.

Рецепт таємной технології але зівстав цілы стороча лежати ладом. Реагломерация каменя ся зась обявила аж по веце як тісяч роках за панованя владаря XVIII. династії – **Аменготеп III**. Подля Давідовича праві вдяка овладанню виробы умелого каменя узріли світло світа величезны скульптуры в долині кралів. Скоро 20-метровы колосы суть

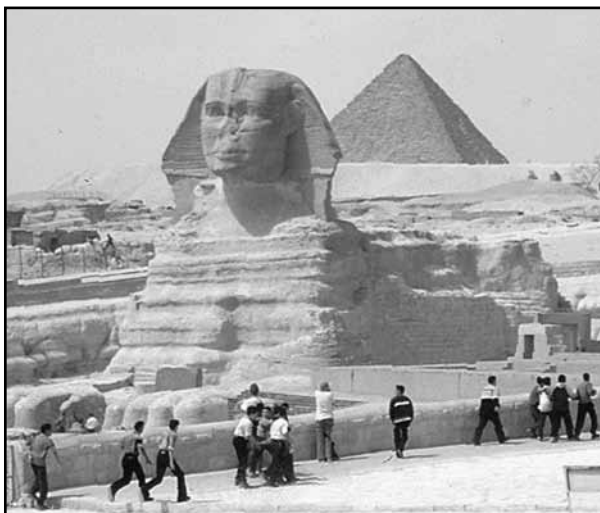
з єдного фалата умелого каменя і важать понад 750 тон.

Египт за часів фараонів познаме вдяка многым стелам, рельефам, папірусам, котрі документують живот тогдышнього Египта. Але што є про нас інтересне, же **ніт ані єдного єрогліфічного документу, котрый бы описовав ставляння пірамід із тесаных квадрів і транспортовав ся за помочі рамп або деревяных санок. Навыше, дотепер ся не нашли ніякы інструменти на обробляння великого множества камінных квадрів. Наспак, много текстів свідчить о тім, же Египтяне знали вытворити умелый синтетичный камінь.** Затоже ся вычерпали жрідла потребного матеріалу, так зачатком XII. династії (1990 – 1780 до н. е.) фараон **Аменемгет I** і його наслідники зачали будувати піраміди з **паленых цегел**. Але і в тім припаді з реагломерованого каменя є з великов старостливостів побудована лем погребна комора. І так по великім розмаху, доконалім звладнуттю робочого поступу і інтензивнім здобыванню ма-

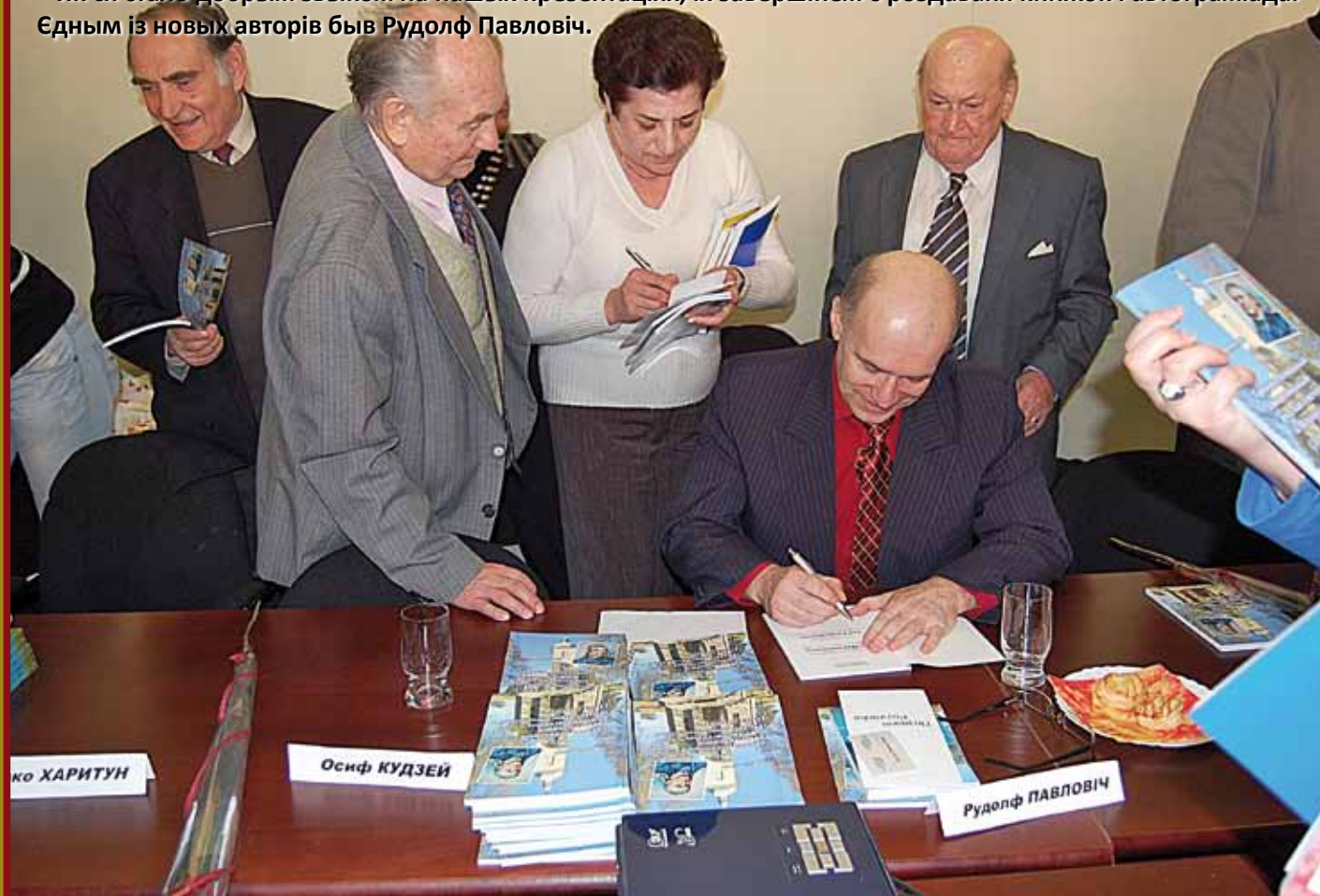
теріалів настав скоро цалком зник технології виробы умелого каменя.

І наконець, чом vznikла потреба будувати з агломерованого каменя або заховати систему агломерации, кідь Египтяне могли камінь отесовати? У старых Египтянів мав камінь священну ціну, зато ся хосновав лем на релігійны цілі, котры заказовали його выужыты на світскы ставбы. Тоты ся ставляли скоріше з цегел, болота, ілу або дерева. Лем за **Птолема**, 2 000 років по будованню пірамід, ся камінь став нормальным ставбным матеріалом. Египтська цивілізация ся розвивала в періоді довшім як 3 000 років і в протывазі з росшыренным поглядом не є рівнорода. Екзистують ту дві генезы, які высвітлюють створіння світа і чоловіка. Присвоюють собі то дві божества: **Хнум і Амон**. Бог Хнум був у почливости в Старій і Середній імперії (3 000 – 1 800 роках до н. е.). Є зображований як чоловік із бараньов головов і горизонтальными рогами. Репрезентує живельный Ніл в Елефантині, Тебах, Гераклеополі або Мемфіді, є богом-створителем. У своїм акті створіння формує людство на гунчарьскім кругу з болота Нілу і далшых матеріалів, як мафкат, натрон. **Выслідком не є обычный іл, але камінь званий „ка“, т. є. душа, котра не є духом, але вічным камінем.** Хнум і вшыткы божественны реінкарнації **Реа** ся конкретизують в акті виробы каменя. Цілем акту агломерации в Старій імперії так было репродуковати божый засяг при створіню світа і людської души.

Фотодокументация авторів.

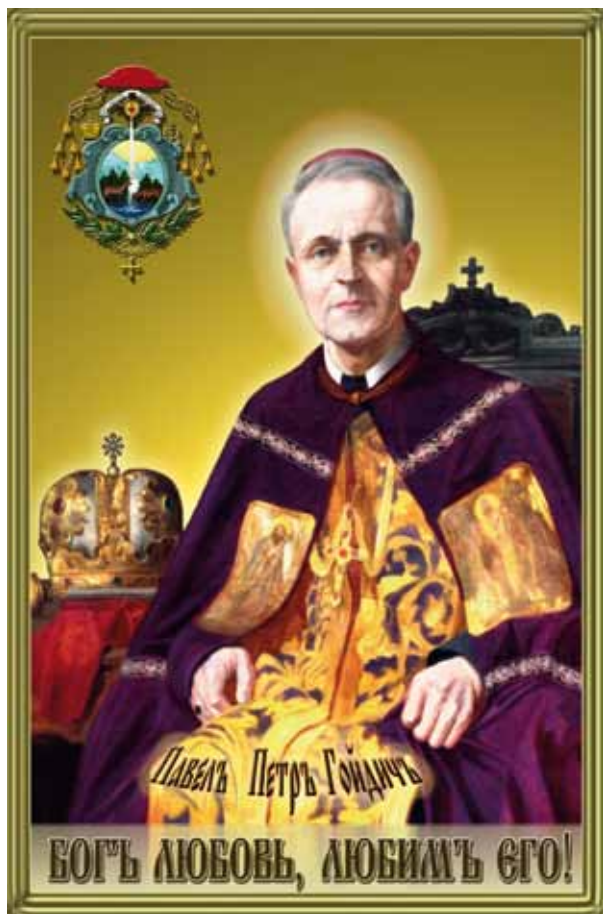

- Як ся стало добрым звыком на нашых прэзентаціях, іх завершінём є роздаваня книжок і автографіада. Едным із новых аўторів быў Рудольф Павливіч.

- Веліку радосьць з новай книжкы і з любітэліў авоёй творчасьці мала Квэта Мораховічова-Цвік (власным менам Квэта Галасова).

O D K A Z SVJAŠČENOMUČENÍKA P. P. GOJDIČA

Svjaščenomučeník – vasílijan P. P. Gojdič (1880-1960) napísal svojim svaščeníkam pís'mo (*vyšlo v drukovaním obizníku v 1940 r. pred spísovanom ľudej*), de jich žadať vyzvatí svojich virníkiv: „žeby sja naš virník zapísal takym, jakym do-spravdy je; ...zato, že našy ľude chosnujuť všelijaky nazvy – Rusín, Rusnak, Ruskyj, Pidkarpatskyj Ros, Ukrajinec i t. d., što nas rozdrobluje i oslabuje, zato barz prošu, **žeby pro jednoobraznosť my při najbližšim spísovaňu ľudej zapísali sja **za Rusína, za Rusínku**, jak nas nazvav naš otec Duchnovič...**“

Ne jem Rus, ne jem Ukrajinec, **JEM RUSÍN**, KOTRYJ TU CHOČE ŽYTÍ I UMERTÍ!

Blažený jepiskop P. P. Gojdič

Štefan Smolej

VIRJU TOMU!

Často nad tym rozдумuju – kilko našych ľudej při tím dalším spísovaňu - nad sto tisjač bude?

Virju, že nas tilko bude – rad by-m pravdu mať, kiď Rusínom každýj druhýj bude sja písať!

Kopa nas u našim štaťi, nas tu veľo žylo, lem žeby nam naše serdce pravdu vyjavilo.

Choc' žyjeme v novij dobi ne zradžajme dída, ne haňbme sa vykročiti, iti joho slídom.

Dumajte na svůj rod i při spísovaňu žytelstva – 21. maja 2011! A pište:

Štátne občianstvo: Slovenská republika

Národnost': **rusínska**

Materinský jazyk: **rusínsky**

RUSÍNY, DAJTE O SOBI ZNATÍ !!!

21. maja 2011!